

Қазақстан Республикасының
Президенті жанындағы
Қазақстанның стратегиялық
зерттеулер институты

Sociology
Forum
Almaty • 2026

ҚАЗАҚСТАН ХАЛҚЫНЫҢ РЕПРОДУКТИВТІ СТРАТЕГИЯЛАРЫ: ҚҰНДЫЛЫҚТАР МЕН ӨМІРЛІК ЖАҒДАЙЛАР

РЕПРОДУКТИВНЫЕ СТРАТЕГИИ НАСЕЛЕНИЯ КАЗАХСТАНА: ЦЕННОСТИ И ЖИЗНЕННЫЕ УСЛОВИЯ

REPRODUCTIVE STRATEGIES OF THE KAZAKHSTAN'S POPULATION: VALUES AND LIVING CONDITIONS

**ӘОЖ 314.123-058:316.356.2(574)
КБЖ 60.542.21+60.721(5Қаз)
Қ45**

Қазақстан Республикасының Президенті жанындағы Қазақстанның стратегиялық зерттеулер институтының Ғылыми кеңесі тарапынан баспаға ұсынылды

Рецензенттер:

Н.О. Байғабылов, PhD, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, доцент м.а.

А.Т. Забирова, әлеуметтану ғылымдарының докторы, профессор,
ҚР Президенті жанындағы ҚСЗИ бас ғылыми қызметкері

Авторлар ұжымы:

Гүлназ Қасымова, Жанар Нақыпбаева, Салтанат Ермаханова

Қазақстан халқының репродуктивті стратегиялары: құндылықтар мен өмірлік жағдайлар. Аналитикалық баяндама. – Астана: ҚР Президенті жанындағы Қазақстанның стратегиялық зерттеулер институты, 2026 ж. – 90 бет.

ISBN 978-601-7476-36-6

Аналитикалық баяндама Қазақстан Республикасының Президенті жанындағы Қазақстанның стратегиялық зерттеулер институты тарапынан дайындалды. Баяндама 2025 жылы жүргізілген репрезентативті әлеуметтанулық зерттеудің нәтижелеріне негізделген. Зерттеу репродуктивті стратегиялардың құрылымын анықтауға, өңір ерекшеліктерін айқындауға (оңтүстіктегі көпбалалылардан солтүстіктегі азбалалалыраға дейін) және отбасылық құндылықтардың трансформациясын талдауға мүмкіндік береді. Зерттеу нәтижелері мемлекеттік органдарға және сарапшылар қауымына пайдалы ақпарат көзі бола алады.

ISBN 978-601-7476-36-6

9 786017 476366

**ӘОЖ 314.123-058:316.356.2(574)
КБЖ 60.542.21+60.721(5Қаз)
Қ45**

© ҚР Президенті жанындағы ҚСЗИ, 2026

МАЗМҰНЫ

АЛҒЫСӨЗ	4
ДЕМОГРАФИЯЛЫҚ ӨЗГЕРІСТЕР ЖӘНЕ ОТБАСЫЛЫҚ СТРАТЕГИЯЛАРДЫҢ ТРАНСФОРМАЦИЯСЫ	6
ЗЕРТТЕУ ӘДІСНАМАСЫ	8
ҚАЗАҚСТАН ХАЛҚЫНЫҢ РЕПРОДУКТИВТІ СТРАТЕГИЯЛАРЫНЫҢ ҚҰРЫЛЫМЫ	9
ҚАЛАУЛЫ ЖӘНЕ НАҚТЫ БАЛА САНЫ АРАСЫНДАҒЫ АЛШАҚТЫҚ	11
РЕПРОДУКТИВТІ ҰСТАНЫМДАРДЫ ІСКЕ АСЫРУДАҒЫ ӘЛЕУМЕТТІК-ЭКОНОМИКАЛЫҚ КЕДЕРГІЛЕР	13
РЕПРОДУКТИВТІ ҰСТАНЫМДАРДАҒЫ ГЕНДЕРЛІК АЙЫРМАШЫЛЫҚТАР	17
РЕПРОДУКТИВТІ ҰСТАНЫМДАРДЫҢ ӨҢІРЛІК ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	19
БАЛА ТУУҒА ҚАТЫСТЫ ҚҰНДЫЛЫҚ ҰСТАНЫМДАРЫНЫҢ ТРАНСФОРМАЦИЯСЫ	21
ҰЗАҚ МЕРЗІМДІ ДЕМОГРАФИЯЛЫҚ ҮРДІСТЕР ЖӘНЕ ДАМУДЫҢ ЫҚТИМАЛ ТРАЕКТОРИЯЛАРЫ	23
ҚОРЫТЫНДЫ	24
ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ	29

АЛҒЫСӨЗ

Аналитикалық баяндама Қазақстан Республикасының Президенті жанындағы Қазақстанның стратегиялық зерттеулер институты (ҚСЗИ) тарапынан дайындалып, «Цифрлық дәуірдегі әлеуметтанулық зерттеулер: трендтер мен сын-қатерлер» атты әлеуметтанушылар форумы аясында ұсынылды (Алматы, 2026). Жұмыс Қазақстан халқының репродуктивті ұстанымдарын және олардың бала туу туралы шешіміне әсер ететін факторларын талдауға, сондай-ақ қазақстандықтардың отбасы, ата-ана болу және қалаулы бала саны туралы түсініктерін зерттеуге арналған.

Қазіргі жағдайда демографиялық даму мәселелері туу көрсеткіштерін жай ғана статистикалық есепке алумен шектелмейді. Халықтың репродуктивті мінез-құлқы әлеуметтік көңіл күй, экономикалық тұрақтылық деңгейі, өмірлік стратегиялар, құндылық бағдарлары және болашақты қабылдаумен тығыз байланысты. Бала туу туралы шешім материалдық жағдай мен тұрғын үй ахуалынан бастап, отбасы мен кәсіби дамуды үйлестіру мүмкіндіктеріне, әлеуметтік қолдаудың қолжетімділігіне және қоғамдық құндылықтар жүйесіндегі өзгерістерге дейінгі факторлар кешенінің ықпалымен қалыптасады.

Талдаудың басты назарында – халықтың репродуктивті ұстанымдары мен олардың бала туу туралы шешімдеріне әсер ететін факторларды зерделеу. Демографиялық даму мәселелері қоғамның ұзақ мерзімді тұрақтылығының негізгі факторларының біріне айналып отырған жағдайда, қазақстандықтардың отбасылық стратегияларын түсіну ғылыми орта үшін де, мемлекеттік басқару жүйесі үшін де ерекше маңызға ие.

Қазақстан бірқатар Еуропа және Шығыс Азия елдеріне тән демографиялық дағдарысқа тап болмаса да, соңғы жылдары елде туу қарқынының біртіндеп төмендеуі байқалуда. Жалпы алғанда қолайлы демографиялық динамика сақталғанымен, бұл үрдіс елдің ұзақ мерзімді әлеуметтік-демографиялық дамуы тұрғысынан мұқият талдауды қажет етеді. Оның тұрақтылығы, сондай-ақ әлеуметтік-экономикалық, мәдени және құндылықтық өзгерістер ықпалымен күшею ықтималдығы халықтың репродуктивтік мінез-құлқын терең әрі жүйелі зерттеудің өзектілігін арттырады.

Жастар мен қала тұрғындарының репродуктивті ұстанымдарындағы өзгерістер де жеке талдауды қажет етеді. Алғашқы перзент сүюді анағұрлым кеш жасқа шегеру, көпбалалыққа бағдардың әлсіреуі, кәсіби даму маңыздылығының артуы және өмірлік басымдықтардың өзгеруі қазақстандықтардың отбасылық стратегияларының трансформацияға ұшырап жатқанын

көрсетеді. Мұндай өзгерістерді тек демографиялық тұрғыдан ғана емес, сонымен қатар кеңірек әлеуметтік және мәдени контекст аясында қарастыру өте маңызды.

Осыған байланысты тек туудың нақты көрсеткіштерін ғана емес, сонымен бірге халықтың репродуктивті ниеттерін, олардың іске асу деңгейін және қалаған бала санына қол жеткізуге кедергі болатын факторларды зерттеу ерекше маңызға ие. Қалаулы және жоспарланған бала саны арасындағы айырмашылықты талдау іске аспаған туу көрсеткіштерінің қалыптасу тетіктерін тереңірек түсінуге және отбасылық жоспарларды жүзеге асыру жолындағы бөгеттерді анықтауға мүмкіндік береді.

Зерттеу нәтижелері Қазақстандағы отбасы, ата-ана және ана болуды қолдаудың тиімді тәсілдерін қалыптастыру үшін сенімді талдамалық негізді қамтамасыз етуге бағытталған. Баяндамада ұсынылған қорытындылар мемлекеттік органдар, зерттеу орталықтары және сарапшылар қауымы үшін демография, отбасы саясаты, жұмыспен қамту, халықты әлеуметтік қорғау және жастар саясаты мәселелері бойынша пайдалы ақпарат көзі бола алады.

Зерттеу сонымен қатар Қазақстандағы халықтың өсіп-өну факторлары, отбасылық стратегиялардың трансформациясы және репродуктивті мінез-құлықтағы өзгерістерді одан әрі ғылыми тұрғыдан талдауға серпін беруді көздейді. Авторлар осы еңбек елдің демографиялық болашағына қатысты кәсіби және қоғамдық диалогтың дамуына септігін тигізеді деген сенім білдіреді.

Авторлық ұжым:

- Гүлназ Қасымова, қоғамдық пікірді зерттеу бөлімінің бас сарапшысы;
- Жанар Нақыпбаева, қоғамдық пікірді зерттеу бөлімінің бас сарапшысы;
- Салтанат Ермаханова, Қоғамдық пікірді зерттеу бөлімінің басшысы.

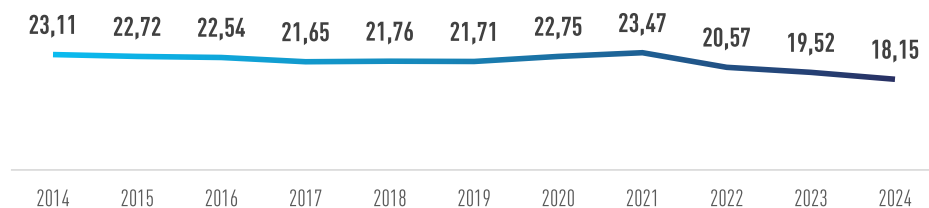
ДЕМОГРАФИЯЛЫҚ ӨЗГЕРІСТЕР ЖӘНЕ ОТБАСЫЛЫҚ СТРАТЕГИЯЛАРДЫҢ ТРАНСФОРМАЦИЯСЫ

Демографиялық даму мәселелері қазіргі қоғамдардың ұзақ мерзімді тұрақтылығының негізгі факторларының біріне айналып отыр. Көптеген елдерде бала туу деңгейінің төмендеуі, халықтың қартаюуы, отбасы үлгілерінің өзгеруі және жас ұрпақтың өмірлік стратегияларының трансформациясымен байланысты құрылымдық өзгерістер байқалады. Сонымен қатар қалаулы және нақты бала саны арасындағы алшақтық та барған сайын айқын бола түсуде. Бұл құбылыс *unrealized fertility* (іске аспаған бала туу ниеті) ретінде айқындалады және даму деңгейі әртүрлі елдерде кездеседі [1].

UNFPA (2025) деректеріне сәйкес, әлем бойынша репродуктивті жастағы халықтың шамамен 20%-ы қалаулы бала санына қол жеткізе алмайтынын мәлімдесе, 39%-ы негізгі кедергі ретінде қаржылық шектеулерді көрсетеді [2]. Қалаулы және нақты бала саны арасындағы алшақтық қазіргі демографиялық саясаттың негізгі мәселесін қалыптастырады: адамдар отбасы мен балаларды әлі де құндылық ретінде бағалайды, алайда өз ниеттерін іске асыруға кедергі келтіретін контекстуалдық шектеулер жүйесіне тап болып отыр.

Қазақстан қазіргі уақытта демографиялық дағдарыстағы елдер қатарына жатпайды, алайда соңғы жылдардағы статистикалық деректер бала туу қарқындылығының біртіндеп төмендеп келе жатқанын көрсетеді. Ұлттық статистика бюросының деректеріне сәйкес, соңғы онжылдықта жалпы туу коэффициенті 2014 жылы бір мың адамға шаққанда 23,11 көрсеткішінен 2024 жылы 18,15-ке дейін төмендеген [3]. Яғни он жыл ішінде бұл көрсеткіш халықтың әрбір мың адамына шаққанда шамамен беске (туылымға) азайған. Алайда жекелеген жылдары, әсіресе пандемия кезеңінде көрсеткіштің уақытша өскенін ерекшелік ретінде атап өтуге болады. Сондықтан бұл динамика уақытша сипатта болды және ұзақ мерзімді трендті өзгерткен жоқ.

1-сурет. Жалпы туу коэффициенті (2014-2024).

Дереккөз: ҚР СЖРА Ұлттық статистика бюросы

Осы процестерді түсіну үшін нақты туу көрсеткішін ғана емес, **халықтың репродуктивті ұстанымдарын**, яғни халықтың қалауындағы бала саны, отбасын құру жоспары және осы жоспардың іске асырылуына әсер ететін жағдайларды да зерделеу маңызды. Нақты және қалаулы бала санын салыстыру қоғамның іске асырылмаған демографиялық әлеуетін анықтауға және отбасылық стратегияларды жүзеге асыруға кедергі келтіретін әлеуметтік тосқауылдарды айқындауға мүмкіндік береді [4].

Өңірлік айырмашылықтарды талдау ерекше маңызға ие. Зерттеу жалпы республикалық деңгеймен қатар, демографиялық процестері өзіндік ерекшелікке ие **шекаралас өңірлерді** талдауды да қамтыды. Қазақстан демографиялық модельдердің айтарлықтай алуандығымен сипатталады, бұл жекелеген өңірлердің тарихи, әлеуметтік-экономикалық және мәдени ерекшеліктерімен байланысты. Елдің кейбір бөліктерінде көпбалалықтың таралуы, үй шаруашылықтарының құрылымы, ата-аналардың жас ерекшеліктері және көші-қон процестері бойынша айырмашылықтар байқалады.

Бұл ерекшеліктерді түсіну демографиялық дамудың қазіргі жағдайын бағалау үшін ғана емес, ұзақ мерзімді әлеуметтік өзгерістерді болжау үшін де маңызды [2]. Халықтың репродуктивті стратегиялары адами капиталдың қалыптасуымен, еңбек нарығының динамикасымен, өңірлердің дамуымен және әлеуметтік инфрақұрылымның тұрақтылығымен тығыз байланысты.

Осыған байланысты ҚР Президенті жанындағы ҚСЗИ Қазақстандағы бала тууға қатысты шешімдер қабылдауға әсер ететін репродуктивті ұстанымдар мен факторларды зерделеуге бағытталған әлеуметтанулық зерттеу жүргізді.

Зерттеудің мақсаты – халықтың репродуктивті стратегияларын талдау және репродуктивті мінез-құлықтың қазіргі модельдерін қалыптастыратын факторларды анықтау.

Зерттеудің негізгі міндеттері мыналарды қамтиды:

- халықтың репродуктивті ұстанымдарының құрылымын анықтау;
- қалаулы және нақты бала саны арасындағы алшақтықты айқындау;
- бала туу туралы шешімдерге әсер ететін әлеуметтік және экономикалық факторларды талдау;
- репродуктивті стратегиялардың өңірлік ерекшеліктерін анықтау;
- отбасы мен ата-аналықпен байланысты құндылықтар ұстанымдарының трансформациясын талдау.

Ұсынылған баяндама зерттеу нәтижелерін қамтып, қазақстандық қоғамда байқалатын негізгі демографиялық үрдістерді талдауға бағытталған.

ЗЕРТТЕУ ӘДІСНАМАСЫ

Аналитикалық баяндаманың эмпирикалық негізін ҚСЗИ тапсырысы бойынша 2025 жылдың 11 шілде мен 12 тамыз аралығында жүргізілген репрезентативті әлеуметтанулық зерттеудің нәтижелері құрайды. Іріктемелік жиынтықтың көлемі **18 жастан асқан 8 000 респондентті** құрады, бұл нәтижелердің статистикалық сенімділігінің жоғары деңгейін қамтамасыз етеді және негізгі әлеуметтік-демографиялық сипаттамалар бойынша талдау жүргізуге мүмкіндік береді. Зерттеуге елдің барлық өңірлерінің – 17 облыстың және республикалық маңызы бар үш қаланың, яғни Астана, Алматы және Шымкент қалаларының тұрғындары қатысты.

Іріктемені қалыптастыру халық құрылымының негізгі параметрлері – жынысы, жасы, елді мекен түрі және тұрғылықты өңірі бойынша репрезентативтілік қағидаттарын ескере отырып жүзеге асырылды. Бұл халықтың репродуктивті ұстанымдары туралы ұлттық деңгейде шынайы көрініс алуға, сондай-ақ жекелеген өңірлік және әлеуметтік топтардың ерекшеліктерін анықтауға мүмкіндік берді.

Зерттеу әдіснамасы қазіргі демографиялық әлеуметтану тәсілдеріне негізделеді. Оларға сәйкес бала туу туралы шешімдерге экономикалық жағдайлар, институционалдық орта, мәдени нормалар және жеке өмірлік стратегиялар сияқты факторлардың жиынтығы әсер етеді [1], [5].

Әсіресе **нақты және идеалды репродуктивті ұстанымдар арасындағы айырмашылықтарды** талдауға назар аударылды. Бұл халықтың демографиялық күтулері мен оларды іске асырудың нақты жағдайлары арасындағы ықтимал алшақтықты анықтауға мүмкіндік берді. Зерттеу fertility gap (қалаулы және нақты бала саны арасындағы алшақтық) талдауының халықаралық стандарттарына сәйкес келетін негізгі айнымалыларды өлшеуді қамтыды [6]:

- қолайлы жағдайдағы қалаулы бала саны;
- репродуктивті ниеттер (нақты жағдайларды ескере отырып жоспарланатын бала саны);
- нақты туу көрсеткіші (нақты бала саны).

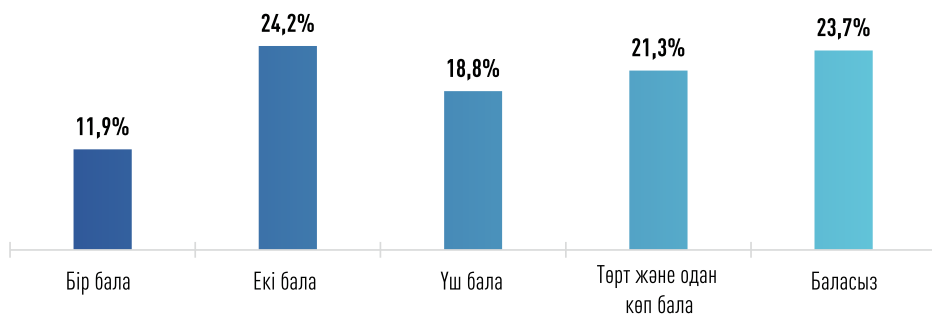
Алынған деректер халықтың репродуктивті мінез-құлқын демографиялық көрсеткіш ретінде ғана емес, қоғам

құрылымындағы, құндылықтар жүйесіндегі және халықтың өмірлік басымдықтарындағы анағұрлым терең өзгерістерді көрсететін әлеуметтік процесс ретінде қарастыруға мүмкіндік береді.

ҚАЗАҚСТАН ХАЛҚЫНЫҢ РЕПРОДУКТИВТІ СТРАТЕГИЯЛАРЫНЫҢ ҚҰРЫЛЫМЫ

Елдің қазіргі демографиялық құрылымы бала саны мен репродуктивті ұстанымдары бойынша ерекшеленетін отбасылық мінез-құлықтың бірнеше моделінің үйлесімімен сипатталады. Зерттеу нәтижелері Қазақстанның отбасылық стратегияларының құрылымын қалыптастыратын бірнеше негізгі демографиялық топты бөліп көрсетуге мүмкіндік береді.

2-сурет. «Сіздің қанша балаңыз бар?» деген сұраққа берілген жауаптардың бөлінісі (сауалнамаға қатысқандар санына шаққандағы %)

Ең кең таралған топ – **екі және үш баласы бар отбасылар**. Зерттеу нәтижелері бойынша бұл санатқа **респонденттердің 43,1%-ы** жатады. Бұл топ Қазақстанның қазіргі демографиялық моделінің негізін қалыптастырып, халықтың ұдайы өсуінің жалпы динамикасын едәуір дәрежеде айқындайды. Әдетте, бұл санат өкілдері 30-45 жас аралығында, некеде тұрады, тұрақты жұмыспен қамтылған және салыстырмалы түрде жоғары білім деңгейіне ие адамдар.

Саны бойынша екінші орындағы топ – сауалнама жүргізілген сәтте **баласыз болған респонденттер**, олардың үлесі **23,7%-ды** құрады. Дегенмен бұл санат өкілдерінің басым бөлігі өмірлік циклдің бастапқы кезеңінде тұрғандар. Сауалнама кезінде баласыз болған респонденттердің шамамен 81%-ы некеде тұрмаған, бұл жағдайда баласыздықты бала туу және тәрбиелеу үшін серіктестің болмауымен байланысты уақытша жағдай ретінде қарастыруға болады. Алайда баласы жоқтар арасында **саналы түрде**

бала тууды жоспарламайтын топ та бар, оның үлесі **11,5%-ды** құрайды. Ұқсас деректер UNFPA зерттеулерінде де тіркелген және жаһандық деңгейде өсіп келе жатқан тренд ретінде сипатталады. Отбасы нормаларының өзгеруі ерікті баласыздықтың өсуімен қатар жүреді, ол әлеуметтік тұрғыдан анағұрлым қолайлы таңдау түріне айналып келеді, соған қарамастан отбасылық күтулер тарапынан болатын қысым мен стигмалау (айыптау) әлі де сақталуда. UNFPA деректеріне сәйкес, мұндай шешімнің себептері кешенді сипатқа ие және ата-ана болудағы гендерлік теңсіздікті, болашаққа алаңдаушылықты, сондай-ақ жеке әл-ауқат пен мансапты сақтауға ұмтылысты қамтиды. Сонымен қатар бала туу көрсеткішінің ұзақ уақыт бойы төмен болуы жағдайында аз балалы болуды немесе баласыздықты қалыпты құбылысқа айналдыратын жаңа әлеуметтік нормалар қалыптасады [2].

Үшінші маңызды топ – **көпбалалы отбасылар**, олардың үлесі **21,3%-ды құрайды**. Бұл санаттың айқын өңірлік ерекшеліктері бар. Көпбалалы отбасылардың ең жоғары үлесі қалыпты түрде оңтүстік өңірлерінде, соның ішінде Түркістан және Қызылорда облыстарында, сондай-ақ Шымкент қаласында байқалады. Бұл әлеуметтік топта некеде тұрғандардың үлесі жоғары, сондай-ақ жұмыспен қамтылғандар саны да салыстырмалы түрде басымдық танытады. Бұл ретте көпбалалы отбасылар материалдық қамтамасыз етілу деңгейі төмен үй шаруашылықтары арасында да, жоғары деңгейдегі үй шаруашылықтары арасында да кездеседі. Бұл бір санат ішіндегі әлеуметтік-демографиялық сипаттамалардың біркелкі еместігін көрсетеді.

Табысы орташа отбасылармен салыстырғанда кедей және қамтамасыз етілген отбасылар арасында туу көрсеткішінің жоғары болуы әлеуметтік теңсіздікті және қоғамның поляризациялануы қаупін күшейтуі мүмкін. Мұндай жағдайда табыс деңгейі орташа отбасылардың белгілі бір тұрақтандырушы фактор, яғни қоғамдық дамудың тепе-теңдігін, тұрақтылығы мен сабақтастығын дәстүрлі түрде қамтамасыз ететін әлеуметтік қабат ретіндегі рөлі арта түседі.

Бір бала тәрбиелеп отырған **азбалалы отбасылар** да жеке бір топты қамтиды. Олардың үлесі **11,9%-ды** құрайды. Бұл модель көпбалалы отбасыларға қарағанда еліміздің солтүстік және орталық өңірлерінде жиірек кездеседі. Бұл топ өкілдері, әдетте, жұмыспен қамтылу мен білім деңгейінің жоғары болуымен ерекшеленеді. Сонымен бірге олардың репродуктивті жоспарлары көбіне бір немесе екі балалы болумен шектеледі.

Осылайша, Қазақстан халқының репродуктивті стратегияларының құрылымында бірнеше демографиялық модельдер қатар кездеседі. Бір жағынан, екі-үш баласы бар отбасылардың едәуір үлесі сақталуда, бұл балалар саны жағынан орташа көлемдегі отбасы

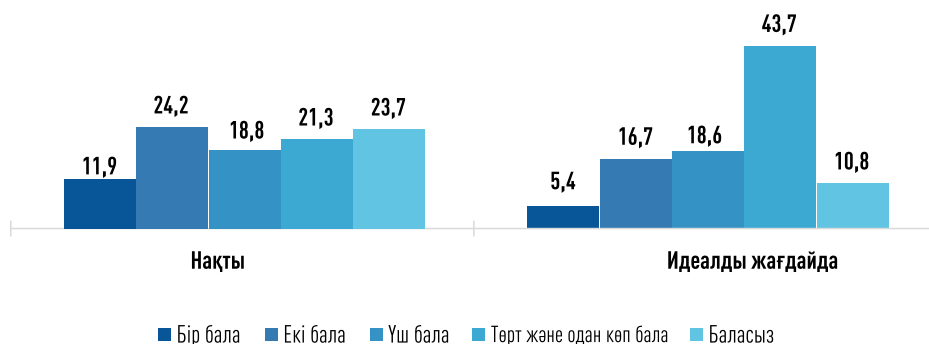
моделіне жатады. Екінші жағынан, баласы жоқ және азбалалы үй шаруашылықтарының салыстырмалы түрде жоғары үлесі, сондай-ақ неғұрлым үлкен отбасына бағдарланған халықтың айтарлықтай сегменті байқалады. Мұндай көрініс айқын аумақтық және әлеуметтік-демографиялық дисбаланстың бар екенін көрсетеді.

ҚАЛАУЛЫ ЖӘНЕ НАҚТЫ БАЛА САНЫ АРАСЫНДАҒЫ АЛШАҚТЫҚ

Зерттеудің негізгі нәтижелерінің бірі – отбасылардағы нақты бала саны мен отбасының идеалды моделі туралы респонденттердің түсініктері арасындағы елеулі алшақтықты анықтау. Бұл құбылыс іске асырылмаған репродуктивті әлеует ретінде сипатталады.

Сауалнама деректеріне сәйкес, респонденттердің үштен бірінен астамы (36,1%) іс жүзінде бір немесе екі бала тәрбиелеп отыр. Атап айтқанда, бір баласы бар отбасылардың үлесі шамамен 11,9%-ды, ал екі баласы бар отбасылардың үлесі шамамен 24,2%-ды құрайды (3-сурет). Бұл ретте көпбалалы отбасылар сауалнамаға қатысқандардың шамамен бестен бір бөлігін құрайды. Төрттен біріне жуығының (23,7%) баласы жоқ.

3-сурет. Нақты және қалаулы бала саны (%)

Сонымен қатар респонденттердің идеалды бала саны туралы түсініктері өзге жағдайды көрсетеді. Болжамды түрде ешқандай шектеулер болмаған жағдайда, халықтың едәуір бөлігі неғұрлым үлкен отбасы құруға дайын екенін білдіреді. Атап айтқанда, **респонденттердің 43,7%-ы идеалды жағдайларда төрт және одан көп бала болғанын қалайтынын айтқан**, бұл көпбалалы отбасылардың нақты үлесінен едәуір жоғары.

Бұл алшақтық әсіресе қазірдің өзінде көпбалалы отбасылар арасында айқын байқалады. Төрт және одан көп баласы бар респонденттердің шамамен 75%-ы идеалды жағдайларда дәл осындай бала санына немесе одан да көп балаға ие болғысы келетінін көрсеткен. Демек, туу деңгейінің төмендеуі әрдайым құндылықтардың өзгеруін білдірмейді, көбіне ол репродуктивті ниеттерді жүзеге асыруға кедергі келтіретін шектеулердің нәтижесі.

Қазақстандық деректерді халықаралық көрсеткіштермен салыстыру бұл құбылыстың ауқымын бағалауға мүмкіндік береді. UNFPA (2025) деректеріне сәйкес, әлем бойынша репродуктивті жастағы халықтың шамамен 20%-ы қалаған бала санына қол жеткізе алмайтынын санайды [2]. Қазақстанда бұл көрсеткіш едәуір жоғары. Мысалы, респонденттердің 43,7%-ы 4 және одан көп балалы болғысы келсе, бірақ олардың тек 21,3%-ы ғана осындай бала санына ие болса, онда әлеуетті түрде «іске асырылмаған» үлес 20 пайыздық пункттан асады – бұл 2–3 балалы болғысы келіп, бірақ одан аз баласы барларды есепке алмағандағы көрсеткіш.

Ниет мен нақты жоспар арасындағы айырмашылықты ажырату маңызды, өйткені Қазақстан халқы біріншісі бойынша жоғары көрсеткіштерді сақтап отыр, алайда неғұрлым шынайы жағдайға бейімделген жоспарлар құрады. Соған қарамастан, бұл жоспарлар экономикалық жағдайларға, тұрғын үй мүмкіндіктеріне, денсаулық жағдайына және отбасылық әрі кәсіби өмір арасындағы теңгерімге байланысты шектеулер салдарынан жиі іске аспай қалуы мүмкін. Репродуктивті жоспарлардың жүзеге асуына әсер ететін қосымша фактор – халықтың жас құрылымы. Баласы жоқ респонденттердің едәуір бөлігі 18–29 жас аралығындағы топқа жатады, бұл топқа отбасын құруды және бала тууды кейінге қалдыру тән. Қазіргі жағдайда бұл процесс көбіне білім алумен, кәсіби тұрғыдан дамумен және отбасын құрмас бұрын экономикалық тұрақтылықты қамтамасыз етуге ұмтылумен байланысты [3].

Сонымен бірге қалаулы және нақты бала саны арасындағы анықталған алшақтық құндылықтық ұстанымдар мен әлеуметтік-экономикалық жағдайлардың күрделі өзара байланысын көрсетеді. Бір жағынан, қоғамда отбасы мен ата-ана болуға деген оң көзқарас сақталып отыр. Екінші жағынан, репродуктивті ниеттерді жүзеге асыру қазіргі үй шаруашылықтарының өмірлік стратегияларын қалыптастыратын көптеген факторларға тәуелді.

Бұл ерекшелікті түсіну демографиялық үрдістерді талдау үшін маңызды, өйткені ол туу көрсеткіштеріндегі өзгерістерді жеке шешімдердің нәтижесі ретінде ғана емес, қоғамда жүріп жатқан анағұрлым кең әлеуметтік процестердің салдары ретінде де қарастыруға мүмкіндік береді.

РЕПРОДУКТИВТІ ҰСТАНЫМДАРДЫ ІСКЕ АСЫРУДАҒЫ ӘЛЕУМЕТТІК-ЭКОНОМИКАЛЫҚ КЕДЕРГІЛЕР

Халықтың репродуктивті ұстанымдары салыстырмалы түрде жоғары болғанына қарамастан, респонденттердің едәуір бөлігі отбасын құру және кеңейту жоспарларын іске асыруды шектейтін жағдайларға тап болады.

Деректерді талдау нәтижелеріне сәйкес Қазақстанда бала туу немесе баласыздық туралы шешімдер микро-, мезо- және макродеңгейлерде жүйеленетін факторлар кешенінің ықпалымен қалыптасады.

Экономикалық кедергілер (микродеңгей)

Респонденттер көпбалалы болу жолындағы ең маңызды кедергілер ретінде **қаржылық және тұрғын үйге байланысты шектеулерді** атайды. Төрт және одан көп бала жоспарламайтын немесе олардың дүниеге келуін кейінге қалдыратын сауалнама қатысушыларының ішінде **респонденттердің 39,1%-ы** негізгі кедергі ретінде экономикалық шектеулерді көрсетеді. Ал **тұрғын үй жағдайларын респонденттердің 23,8%-ы** көрсетеді.

4-сурет. «Үлкен отбасын (4 және одан көп бала) жоспарламауға қандай себептер әсер етеді?» деген сұраққа берілген жауаптардың бөлінісі

* Жиынтық 100-ге тең емес, себебі респонденттер бірнеше жауап нұсқасын таңдай алды.

Әлеуметтік-психологиялық факторлар (мезодеңгей)

Бала жоспарламайтындар арасында **респонденттердің 15,7%-ы болашаққа сенімсіздік пен отбасының өмір сапасына қатысты алаңдаушылықты** атаған, ал **12,6%-ы өз күмәнін әлеуметтік-экономикалық жағдайдың белгісіздігімен байланыстырады.**

Көпбалалы болуды жоспарламайтындар арасында респонденттердің 16,6%-ы болашаққа сенімсіздікті (экономикалық, саяси тұрақсыздық) көрсеткен. Тағы 11%-ы ата-ана болу міндеттерін жұмыс және жеке мүдделермен үйлестірудің қиындығын атаған. Мұндай бағалаулар бала туу туралы шешім қабылдағанға дейін белгілі бір материалдық және әлеуметтік тұрақтылық деңгейін қамтамасыз етуге деген кең таралған ұмтылысты көрсетеді.

Медициналық шектеулер де маңызды факторға айналып отыр. Бала жоспарламайтын қатысушылардың шамамен 9%-ы денсаулық жағдайын бала туу жолындағы кедергілердің бірі ретінде көрсетеді.

Төрт және одан көп бала жоспарламайтындар арасында 12,2%-ы босану кезіндегі және одан кейін де ана мен баланың денсаулығына қатысты қорқынышын атаған. Бұл фактор репродуктивті мәселелерді де, отбасын жоспарлау мүмкіндігіне әсер ететін жалпы медициналық шектеулерді де қамтиды. Көптеген елдерде репродуктивті аурулардың өсу үрдісін ескере отырып, медициналық аспект біртіндеп демографиялық саясаттың анағұрлым маңызды элементіне айналып келеді.

5-сурет. «Қандай себептермен Сіз балалы болуды жоспарламайсыз?» деген сұраққа берілген жауаптардың бөлінісі

* Жиынтық 100-ге тең емес, себебі респонденттер бірнеше жауап нұсқасын таңдай алды.

Құрылымдық трансформациялар (макродеңгей)

Экономикалық және медициналық факторлармен қатар, **өмірлік стратегиялардың трансформациясымен байланысты әлеуметтік өзгерістер** де елеулі ықпал етеді. 18–29 жас

аралығындағы жас респонденттер арасында мансаптық жоспарлар мен отбасын құру ниеттері арасындағы қайшылық жиірек байқалады. Жастардың бір бөлігі үшін бала туу туралы шешім кәсіби тұрақтылық пен экономикалық тәуелсіздікке қол жеткізгенге дейін кейінге қалдырылады. Дәстүрлі нормалар мен өзара көмек күтулерінің маңыздылығы сақталғанымен, жеке таңдау мен өзін-өзі дамыту құндылығы артып келеді. Өмірлік басымдықтар шкаласында бала туу рейтингтің жоғарғы бөлігінде сақталып отыр (7-орын; 85,5% – «өте маңызды»), алайда ол енді өмірлік стратегияның жалғыз «орталығы» емес, білім алу, тәуелсіздік, өзіне қамқорлық жасау және т.б. сияқты кең ауқымды мақсаттардың қатарына кіреді.

6-сурет. «Төменде аталғандардың Сіз үшін қаншалықты маңызды екенін бағалаңыз» деген сұраққа берілген жауаптардың бөлінісі (%)

* Тек қана «өте маңызды» деген жауап нұсқасы ұсынылған.

Бұл үрдістер ірі қалаларда және білім деңгейі жоғары халық арасында әсіресе айқын байқалады. Мұндай топтарда бала туу көбіне маңызды, бірақ мұқият жоспарлауды талап ететін өмірлік кезең ретінде қарастырылады және ол белгілі бір материалдық әрі әлеуметтік дайындық деңгейіне сәйкес келуі тиіс деп қабылданады.

Осылайша, Қазақстан халқының репродуктивті мінез-құлқы бір ғана фактормен емес, олардың жиынтығымен байланысты.

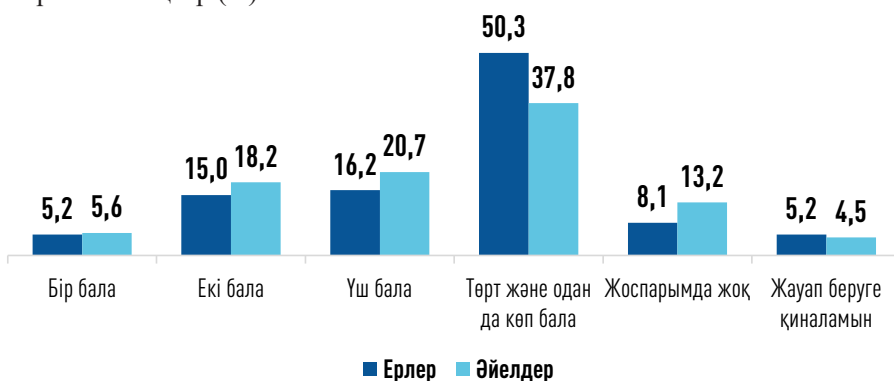
Экономикалық жағдайлар, тұрғын үйдің қолжетімділігі, денсаулық жағдайы және өмірлік стратегиялардың өзгеруі халықтың демографиялық ұстанымдарын іске асыруға әсер ететін шектеулер жүйесін қалыптастырады.

РЕПРОДУКТИВТІ ҰСТАНЫМДАРДАҒЫ ГЕНДЕРЛІК АЙЫРМАШЫЛЫҚТАР

Зерттеу нәтижелері ерлер мен әйелдердің репродуктивті ұстанымдарында елеулі айырмашылықтар бар екенін көрсетеді. Бұл айырмашылықтар идеалды бала саны туралы түсініктерде де, отбасын құру немесе кеңейту туралы шешімдерге әсер ететін факторларды бағалауда да көрініс табады.

Сауалнама деректеріне сәйкес, ерлер орта есеппен неғұрлым үлкен отбасын қалайды. «Идеалды жағдайда, қазіргі балаларыңызды қоса алғанда, жалпы қанша балаңыз болғанын қалар едіңіз?» деген сұраққа **ерлердің шамамен жартысы (50,3%)** идеалды жағдайда көпбалалы отбасы болу мүмкіндігін қолдайтынын көрсеткен. Әйелдер арасында мұндай ұстаным біршама төмен екені байқалады, дегенмен әйелдердің 37,8%-ы көпбалалықты қалаулы отбасы моделі ретінде қарастырады.

7-сурет. Идеалды жағдайда бала саны бойынша қалаулар: гендерлік айырмашылықтар (%)

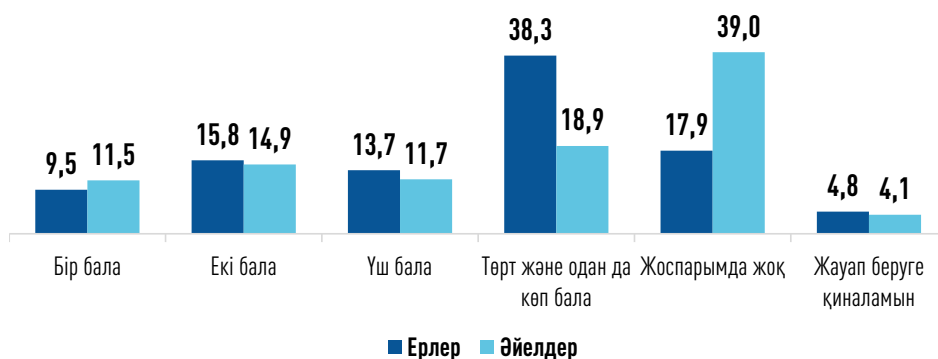
Сонымен қатар әйелдер **екі немесе үш баласы бар** отбасы моделіне жиірек бағдарланады. Әйелдердің шамамен **39%-ы** дәл осындай отбасы форматын оңтайлы деп санайды. Ерлер арасында да мұндай модель кең таралған, алайда ол біршама аз дәрежеде көрінеді (сауалнамаға қатысқан ерлердің шамамен **31%-ы**).

Айырмашылықтар репродуктивті шешімдерге әсер ететін факторларды бағалауда да байқалады. Әйелдер өмір сапасына, мансаптық мүмкіндіктерге және денсаулық жағдайына байланысты факторлардың ықпалын жиірек атап өтеді. Респондент әйелдер арасында отбасының материалдық жағдайының нашарлауына қатысты алаңдаушылық немесе кәсіби қызметті бала тәрбиесімен қатар алып жүру қиындығы жиірек аталады.

Сонымен бірге ерлер бала саны мәселесін отбасы мен ата-ана болу туралы құндылықтық түсініктер тұрғысынан көбірек қарастырады. Ерлердің бір бөлігі үшін көпбалалы отбасы қалаулы әлеуметтік идеал ретінде көрінеді, ал әйелдер отбасындағы бала тәрбиесі, уақыт пен ресурстарды бөлуге байланысты практикалық аспектілерді жиірек бағалайды.

Респонденттерге: «Айтыңызшы, нақты өмірлік жағдайларыңызды ескере отырып, Сіз болашақта балалы болуды жоспарлайсыз ба, әлде жоқ па? Егер жоспарласаңыз, қанша баланы жоспарлайсыз?» деген сұрақ қойылды. Осы орайда, **әйелдердің 39%-ы болашақта бала тууды жоспарламайтынын атап өткен**, алайда олардың едәуір бөлігінде бір немесе бірнеше бала бар. Демек бұл ана болудан толық бас тартуды білдірмейді, бұл олардың репродуктивті жоспарларының аяқталғанын көрсетеді. Қалған респондент әйелдер арасында бала туудан бас тарту себептері көбіне өмір сапасының төмендеуіне қатысты алаңдаушылықпен, денсаулық жағдайымен немесе болашақтың тұрақсыздығымен байланысты.

8-сурет. Нақты жағдайларды ескере отырып жоспарланатын бала саны: гендерлік айырмашылықтар (%)

Алынған нәтижелер көптеген қазіргі қоғамдарға тән гендерлік рөлдердің трансформациялануының ауқымды процесін көрсетеді. Әйелдердің білім беру жүйесіне және еңбек нарығына қатысуы, мансаптық стратегиялардың өзгеруі және кәсіби тұрғыдан өзін-өзі дамыту маңыздылығының артуы отбасылық шешімдердің құрылымына біртіндеп ықпал етуде. Сонымен қатар зерттеу көрсеткендей, Қазақстанда ерлер мен әйелдер арасындағы қалаулы

бала саны бойынша гендерлік алшақтық UNFPA (2025) сипаттаған жаһандық үрдістермен салыстыруға келеді.

Осылайша, репродуктивті ұстанымдардағы гендерлік айырмашылықтар жеке қалауларды ғана емес, отбасындағы әлеуметтік рөлдердің бөліну ерекшеліктерін де көрсетеді. Бұл айырмашылықтарды ескеру демографиялық үрдістерді талдау және отбасы мен ата-ана болуды қолдаудың тиімді тәсілдерін әзірлеу үшін маңызды.

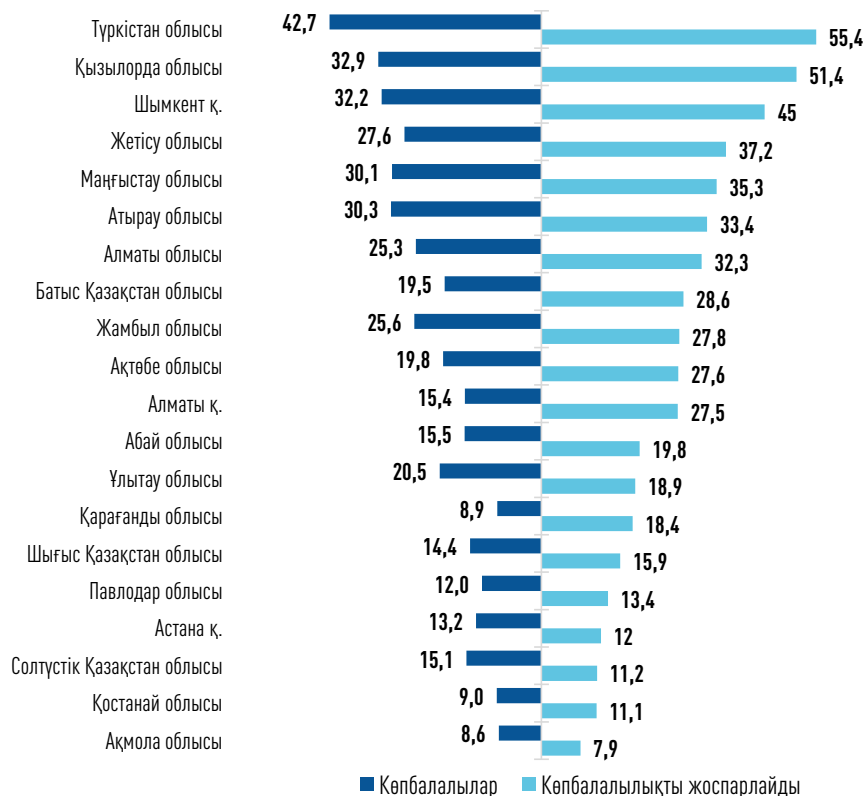
РЕПРОДУКТИВТІ ҰСТАНЫМДАРДЫҢ ӨҢІРЛІК ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Зерттеу нәтижелерін талдау Қазақстан халқының репродуктивті ұстанымдары жекелеген өңірлердің әлеуметтік-экономикалық жағдайлары, жұмыспен қамтылу құрылымы, урбанизациялану деңгейі және мәдени ұстанымдарының ықпалымен қалыптасатын елеулі өңірлік айырмашылықтармен сипатталатынын көрсетеді.

Жалпы ел бойынша екі-үш баласы бар отбасылардың едәуір үлесі сақталып отыр, алайда отбасылық мінез-құлықтың әртүрлі модельдерінің таралуы өңірлер бойынша айтарлықтай ерекшеленеді. **Көпбалалы отбасылардың неғұрлым жоғары үлесі елдің оңтүстік өңірлерінде** (Түркістан және Қызылорда облыстары, Шымкент қаласы) байқалады, мұнда дәстүрлі түрде неғұрлым үлкен отбасына бағдарлану сақталған. Бұл өңірлерде көпбалалық мәдени нормалар мен отбасылық дәстүрлерге негізделгендіктен тұрақты әлеуметтік практика болып қала береді.

9-сурет. Өңірлер бөлінісінде нақты және жоспарланған көпбалалық (%)

Сонымен қатар елдің солтүстік және орталық өңірлерінде азбалалы отбасы моделі жиірек кездеседі. Ақмола, Шығыс Қазақстан, Қостанай және Солтүстік Қазақстан облыстары сияқты өңірлерде бір бала тәрбиелеп отырған немесе шектеулі бала санына бағдарланған отбасылардың үлесі жоғары. Бұл өңірлер қала тұрғындары үлесінің жоғары болуымен, некеге тұру жасының неғұрлым кеш болуымен және кәсіби тұрғыдан өзін-өзі дамытуға бағдардың айқынырақ көрінуімен сипатталады.

Зерттеу әртүрлі өңірлердегі халықтың нақты және жоспарланған репродуктивті ұстанымдары арасында да айырмашылықтар бар екенін көрсетеді. Мысалы, солтүстік облыстардағы баласы жоқ жастар арасында респонденттердің едәуір бөлігі болашақта екі бала жоспарлайтынын көрсеткен. Мұндай ұстаным отбасылық және кәсіби стратегиялар арасындағы оңтайлы теңгерім ретінде қарастырылатын бала саны орташа отбасы моделінің кең таралғанын көрсетеді.

Демографиялық процестері бірқатар өзіндік ерекшелікке ие шекаралас өңірлерде азбалалы отбасылардың үлесі жоғарырақ және көпбалалыққа дайындық неғұрлым шектеулі екені байқалады. Тұрғындардың тек оннан бір бөлігіне жуығы ғана төрт немесе одан да көп баланы дүниеге әкелу мүмкіндігін қарастырады. Көп жағдайда қалаулы отбасы моделі екі баламен шектеледі. Көпбалалықтан бас тарту себептері республика деңгейіндегі кездесетін себептермен ұқсас. Біріншіден, отбасылар өздерінде қазірдің өзінде бала бар екенін атап өткен (әдетте, бір немесе екі бала). Екіншіден, болашаққа сенімсіздік, өмір сапасының төмендеуінен қорқу және денсаулық мәселелері секілді әлеуметтік-психологиялық кедергілер де елеулі рөл атқарады.

Дегенмен бұл өңірлерде де белгілі бір демографиялық әлеует сақталып отыр. Жас респонденттер арасында отбасын құру және бала туу ұстанымы кең таралған, алайда олардың репродуктивті жоспарлары көбіне шағын отбасы моделімен байланысты.

Қорытындылай келе, өңірлік талдау Қазақстан халқының демографиялық мінез-құлқы отбасылық мінез-құлық модельдерінің едәуір әралуандылығымен сипатталатынын көрсетеді. Оңтүстік өңірлер көпбалалы болуға неғұрлым ұмтылса, солтүстік және орталық облыстар көбіне азбалалы немесе 2-3 балалы отбасы моделін ұстанады.

БАЛА ТУУҒА ҚАТЫСТЫ ҚҰНДЫЛЫҚ ҰСТАНЫМДАРЫНЫҢ ТРАНСФОРМАЦИЯСЫ

Әлеуметтік-экономикалық факторлармен қатар, репродуктивті ұстанымдардың қалыптасуына отбасы, неке және ата-ана болумен байланысты құндылық бағдарларының өзгеруі айтарлықтай әсер етеді. Зерттеу нәтижелері қазақстандық қоғамда отбасының базалық әлеуметтік институт ретіндегі жоғары маңыздылығы сақталып отырғанын, алайда оны жүзеге асыру нысандары біртіндеп трансформацияланып жатқанын көрсетеді.

Сауалнама деректеріне сәйкес, серіктеске адалдық, отбасына қамқорлық жасау, білім алу және жеке даму сияқты құндылықтар респонденттердің өмірлік басымдықтары жүйесінде ерекше орын алады. Бұл ретте бала туу отбасылық өмірдің маңызды құрамдас бөліктерінің бірі ретінде қалып отыр, дегенмен ол жеке өмірлік стратегиялармен байланысты саналы таңдаудың нәтижесі ретінде жиірек қарастырыла бастаған.

Қазіргі заманға тән тенденциялардың бірі – ата-аналар мен балалардың туыстарынан бөлек тұруын сипаттайтын **нуклеарлық отбасы моделінің** таралуы. Мұндай модель біртіндеп, әсіресе қалаларда және білім деңгейі жоғары халық арасында басымдыққа ие бола бастады. Осындай жағдайда бала саны туралы шешімді қоса алғанда, отбасылық өмірді дербес жоспарлаудың маңызы арта түседі.

Сонымен қатар білім алу, мансап және жеке дамумен байланысты **жеке өмірлік стратегиялардың** маңыздылығы артып келеді. Жастардың бір бөлігі үшін кәсіби тұрғыдан өзін-өзі дамыту отбасын құру мен бала туудан бұрын келетін өмір жолының маңызды кезеңіне айналуға. Нәтижесінде бұл некені неғұрлым кеш құруға және алғашқы баланың дүниеге келуін кейінге қалдыруға алып келеді.

Қазіргі отбасылық стратегиялардың маңызды ерекшелігі – өмірлік модельдердің әралуандылығы. Ерте некеге тұру мен көпбалалықты көздейтін дәстүрлі отбасы моделімен қатар, отбасын неғұрлым кеш құру немесе бала санын шектеу сияқты өзге де өмірлік стратегиялар кең таралуда. Бұл ретте мұндай өзгерістер отбасылық құндылықтардан бас тартуды білдірмейді, керісінше отбасылық практикалардың жаңа әлеуметтік-экономикалық жағдайларға бейімделуін көрсетеді.

Саналы түрде бала жоспарламайтын респонденттер үлесінің өсуі ерекше назар аударуды қажет етеді. Зерттеу деректеріне сәйкес, **сауалнамаға қатысушылардың шамамен 11,5%-ы өздерін баласыз өмірді қолдайтындар қатарына жатқызады**, маңыздысы, бұл топтың едәуір бөлігін білім деңгейі жоғары және тұрақты жұмыспен қамтылған жастар құрайды. Дегенмен осы санат өкілдерінің басым бөлігі отбасылық жағдайлар өзгерген жағдайда өмірлік жоспарларының өзгеру мүмкіндігін жоққа шығармайды. Атап айтқанда, баласы жоқ респонденттердің бір бөлігі өз ұстанымын отбасының немесе серіктестің болмауымен түсіндіреді, бұл репродуктивті ұстанымдардың ықтимал өзгермелілігін көрсетеді.

Осылайша, Қазақстандағы отбасылық құндылықтардың трансформациясы отбасы мен ата-ана болудан бас тартудан гөрі, оларды жүзеге асыру тәсілдерінің өзгеруінен көрінеді. Отбасы өмірлік стратегияның маңызды элементі ретінде қарастырыла береді, алайда бала туу туралы шешімдер жиірек экономикалық мүмкіндіктерді, мансаптық жоспарларды және жеке өмірлік басымдықтарды ескере отырып қабылданады.

ҰЗАҚ МЕРЗІМДІ ДЕМОГРАФИЯЛЫҚ ҮРДІСТЕР ЖӘНЕ ДАМУДЫҢ ЫҚТИМАЛ ТРАЕКТОРИЯЛАРЫ

Зерттеу нәтижелері Қазақстан халқының репродуктивті ұстанымдарын ұзақ мерзімді демографиялық өзгерістердің анағұрлым кең контекстінде қарастыруға мүмкіндік береді. Статистикалық деректер мен әлеуметтанулық көрсеткіштердің үйлесімі елдің демографиялық дамуы бірнеше факторлардың, атап айтқанда әлеуметтік-экономикалық жағдайлардың, институционалдық ортаның, мәдени нормалар мен халықтың өмірлік стратегияларының өзара ықпалымен айқындалатынын көрсетеді.

Қазіргі демографиялық динамиканың негізгі ерекшеліктерінің бірі халықтың отбасы мен балаларға қатысты салыстырмалы түрде жоғары бағдарлануына қарамастан бала туу қарқындылығының біртіндеп төмендеуімен байланысты. Зерттеу деректері қазақстандықтардың едәуір бөлігі екі-үш баласы бар отбасын оңтайлы модель ретінде қарастыратынын көрсетеді. Мұндай құрылым халық санының жай ғана орнын толтыруды қамтамасыз еткенімен, тұрақты демографиялық өсімге әкелмейді.

Сонымен қатар зерттеу нәтижелері **іске асырылмаған демографиялық әлеуеттің** бар екенін көрсетеді. Респонденттердің едәуір бөлігі қолайлы жағдайларда көбірек бала сүюге дайын екенін білдіреді. Бұл халықтың демографиялық мінез-құлқы едәуір дәрежеде әлеуметтік-экономикалық факторларға және отбасын құру мен кеңейту туралы шешімдер қабылданатын институционалдық ортаға тәуелді екенін білдіреді.

Ұзақ мерзімді перспективада Қазақстанның демографиялық дамуы бірнеше траектория бойынша өрбуі мүмкін.

Бірінші траектория ағымдағы үрдістердің сақталуымен байланысты. Бұл жағдайда екі-үш баласы бар отбасы моделі басым болып қала береді, ал жалпы туу көрсеткіші ұрпақ алмасуының қарапайым деңгейіне жақын тұрақталады. Мұндай сценарий демографиялық өткел кезеңінен өткен көптеген елдерге тән.

Екінші траектория некеге тұру жасының ұлғаюымен, азбалалы отбасы моделінің кең таралуымен және баласы жоқ үй шаруашылықтары үлесінің артуымен байланысты бала туу деңгейінің біртіндеп төмендеуін болжайды. Мұндай процестер урбанизация және экономикалық жаңғыру деңгейі жоғары көптеген елдерде байқалады.

Үшінші траектория әлеуметтік және экономикалық кедергілер төмендеген жағдайда халықтың репродуктивті ұстанымдарының неғұрлым толық іске асырылуымен байланысты. Бұл жағдайда отбасылардың бір бөлігі көпбалалы болу жөніндегі жоспарларын жүзеге асырады, бұл туу деңгейінің тұрақтануына немесе қалыпты өсуіне алып келуі мүмкін.

Осы ретте **өңірлік дифференциация** демографиялық дамудың маңызды факторы болып қала береді. Елдің оңтүстік өңірлері көпбалалыққа неғұрлым жоғары бағдарлануды көрсетуді жалғастырса, солтүстік және орталық облыстарда азбалалы отбасы моделі жиірек таралуда. Бұл айырмашылықтар халықтың өмірлік стратегиялары қалыптасатын әлеуметтік және экономикалық жағдайлардың әртүрлілігін көрсетеді.

Ел үшін ең қолайлы траектория ретінде әлеуметтік және экономикалық кедергілерді төмендету есебінен азаматтардың репродуктивті ұстанымдарын толық іске асыруға жағдай жасайтын сценарий қарастырылады. Бұл процестерді түсіну Қазақстанның әлеуметтік даму перспективаларын бағалау үшін де, тиімді демографиялық саясатты әзірлеу үшін де шешуші рөлге ие.

ҚОРЫТЫНДЫ

Жүргізілген зерттеу нәтижелері Қазақстан халқының қазіргі репродуктивті стратегиялары және отбасын құру мен кеңейту туралы шешімдерге әсер ететін факторлар жөнінде бірқатар қорытындылар жасауға мүмкіндік береді.

Біріншіден, елдің демографиялық құрылымы отбасылық мінез-құлықтың бірнеше моделінің ұштасуымен сипатталады. Ең кең таралған модель ретінде екі-үш баласы бар отбасы моделі сақталып отыр, ол Қазақстанның қазіргі демографиялық динамикасының негізін қалыптастырады. Сонымен қатар көпбалалы отбасылардың (әсіресе елдің оңтүстік өңірлеріндегі) едәуір үлесі, сондай-ақ баласы жоқ және азбалалы үй шаруашылықтарының айтарлықтай тобы да қоғамда орын алып отыр.

Екіншіден, зерттеу нәтижелері қалаулы және нақты бала саны арасындағы елеулі алшақтықты анықтады, бұл іске асырылмаған репродуктивтіліктің жаһандық үлгісіне сәйкес келеді. Халықтың едәуір бөлігі неғұрлым үлкен отбасына бағдарланған, алайда бұл ұстанымдарды іске асыру бірқатар әлеуметтік-экономикалық факторларға байланысты шектеліп отыр.

Бұл елде әлі де толық ашылмаған демографиялық әлеуеттің бар екенін және қолайлы жағдай жасалғанда оның іске асуы әбден мүмкін екенін білдіреді.

Үшіншіден, бала туу туралы шешімдер факторлар кешенінің ықпалымен қалыптасады, олардың ішінде экономикалық тұрақтылық, тұрғын үй жағдайлары, денсаулық жағдайы және отбасылық әрі кәсіби өмір арасындағы теңгерім маңызды рөл атқарады. Бұл факторлар отбасылардың өз репродуктивті жоспарларын іске асыру мүмкіндіктерін айқындайды.

Төртіншіден, зерттеу ерлер мен әйелдердің репродуктивті ұстанымдарында айырмашылықтар бар екенін көрсетеді. Ерлер неғұрлым үлкен отбасына бағдарлануды жиірек білдірсе, әйелдер бала тәрбиесінің және отбасылық әрі кәсіби міндеттерді қатар алып жүрудің практикалық аспектілерін көбірек ескереді. Бұл айырмашылықтар гендерлік рөлдердің трансформациясын және отбасылық қатынастар құрылымының өзгеруін көрсетеді.

Бесіншіден, халықтың демографиялық мінез-құлқы айқын өңірлік ерекшеліктерге ие. Елдің оңтүстік өңірлері көпбалалыққа неғұрлым жоғары бағдарланумен сипатталса, солтүстік және орталық облыстарда азбалалы немесе 2-3 балалы отбасы моделі жиірек таралған. Бұл айырмашылықтар жекелеген өңірлердің әлеуметтік-экономикалық жағдайлары мен мәдени дәстүрлерінің ықпалын көрсетеді.

Соңында, зерттеу **халықтың отбасылық құндылықтары мен өмірлік стратегияларының біртіндеп трансформацияланып жатқанын көрсетеді.** Отбасы мен ата-ана атану қазақстандықтардың өмірлік басымдықтары жүйесінде маңызды орын алуды жалғастырып отыр, алайда оларды жүзеге асыру нысандары әртүрлі бола түсуде және жеке өмірлік жоспарлар мен әлеуметтік жағдайларға тәуелді.

Жалпы алғанда, зерттеу нәтижелері Қазақстанның демографиялық дамуы құндылықтық ұстанымдардың, экономикалық факторлардың және институционалдық ортаның күрделі өзара ықпалымен айқындалатынын көрсетеді. Бұл процестерді түсіну қоғам дамуының ұзақ мерзімді үрдістерін бағалау және отбасы мен ата-аналықты қолдаудың тиімді тәсілдерін қалыптастыру үшін маңызды.

Кесте

ХАЛЫҚ САНЫ МЕН ҚҰРАМЫНЫҢ ДИНАМИКАСЫН АЙҚЫНДАЙТЫН ҚҰРЫЛЫМДЫҚ МАҢЫЗДЫ ДЕМОГРАФИЯЛЫҚ ТОПТАР*

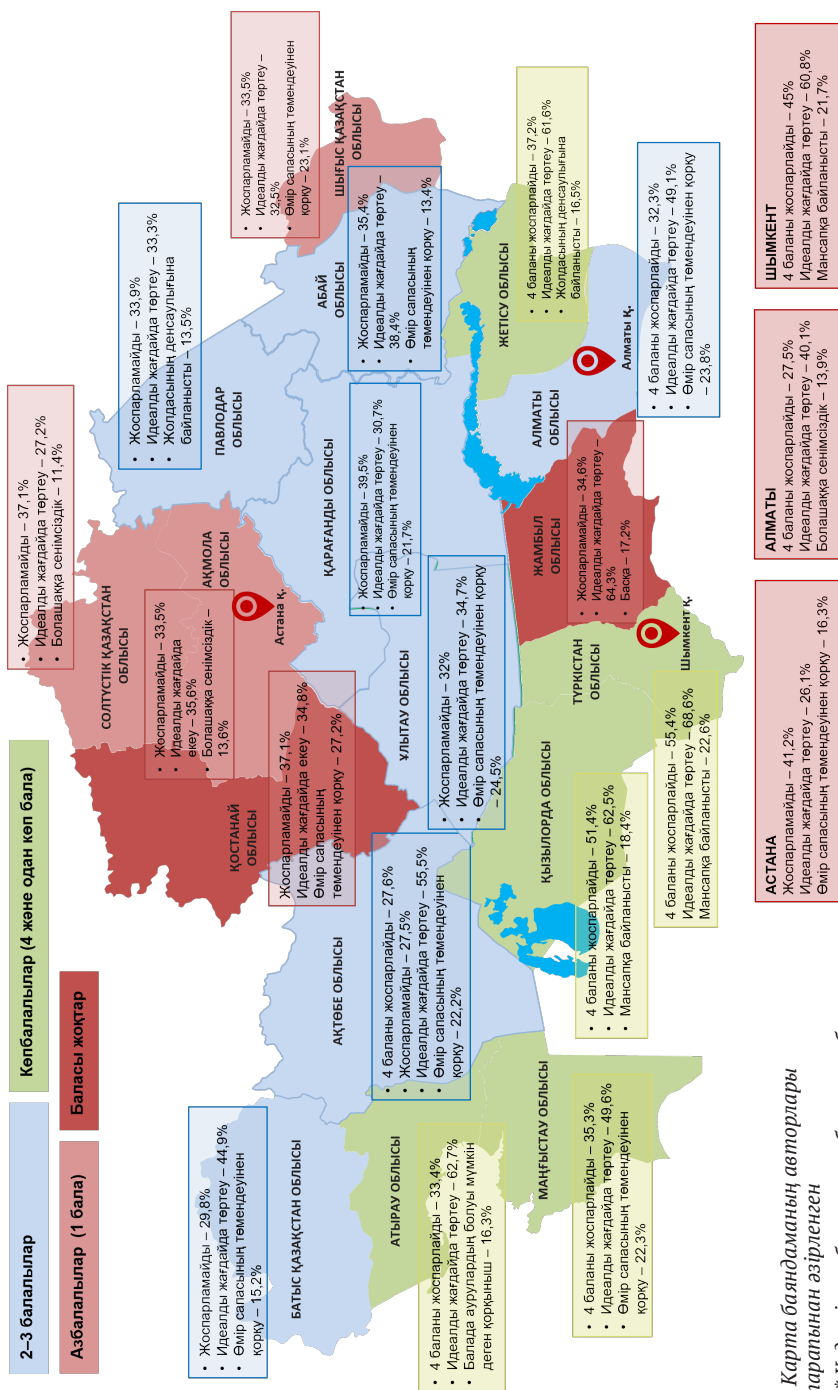
Топтар	Өңірлер	Отбасылық жағдайы	Жас топтары	Жұмыспен қамтылуы	Білімі	Материалдық жағдайы
2-3 балалылар 43,1% 2-3 баласы бар	Ең жоғары үлес: • Абай облысы (51,6%); • Қарағанды облысы (51,5%); • БҚО (50,7%); • Ақтөбе облысы (50,3%). Ең төмен үлес: • Шымкент (33,5%); • Түркістан облысы (25,6%)	Неке құрған: Екі баласы барлар – 76,9%; Үш баласы барлар – 82,8%	30-45 жас: Екі баласы барлар – 39,8%; Үш баласы барлар – 41,3%	Жұмыспен қамтылған: Екі баласы барлар – 70,1%; Үш баласы барлар – 68,4%	Жоғары білім: Екі баласы барлар – 46,3%; Үш баласы барлар – 49,1%	Ортадан жоғары деңгей: Екі баласы барлар – 32,7%; Үш баласы барлар – 34,8%
Баласы жоқтар 23,7%: Уақытша баласыздар (өзірге некеде тұрмайтындар) – 81,0%; Child Free – 11,5%	Ең жоғары ең жоғары үлес: • Қарағанды облысы – 7,7%; • Астана – 7,6%; • СКО – 7,5%. Ең төмен үлес: • Алматы облысы – 2,6%; • Түркістан облысы – 2,1%; • Абай облысы – 2,8%	Неке құрған: 7,2% Азаматтық некеде тұрады: 5,0%	18-29 жас: 63,7%	Жұмыспен қамтылған: 69,9%	Орта техникалық білім: 22,8% Жоғары білім: 50,7%	Ортадан жоғары деңгей: 29,4% Орташа ауқаттылық деңгейі: 25,3%
Көпбалалылар 21,3%	Ең жоғары үлес: • Түркістан облысы – 42,7%; • Қызылорда облысы – 32,9%; • Шымкент – 32,2%. Ең төмен үлес: • Ақмола облысы – 8,6%; • Қарағанды облысы – 8,9%; • Қостанай облысы – 9%	Неке құрған: 92,6%	30-45 жас: 65,2%	Жұмыспен қамтылған: 75,6%	Жоғары білім: 49,0%	Төмен ауқаттылық деңгейі: 26,9%; Ортадан төмен деңгейі: 28,1%; Жоғары ауқаттылық деңгейі: 25,9%

Топтар	Өңірлер	Отбасылық жағдайы	Жас топтары	Жұмыспен қамтылуы	Білімі	Материалдық жағдайы
Азбалалылар 11,9% (1 бала)	Ең жоғары үлес: • ШҚО (22,7%); • Ақмола облысы (20%); • Қостанай облысы (19,8%); • СКО (18,7%). Ең төмен үлес: • Қызылорда облысы (5,7%); • Алматы облысы (6,4%); • Түркістан облысы (6,6%)	Неке құрған: 69,0%	30-45 жас: 55,4%	Жұмыспен қамтылған: 84,7%	Орташа-техникалық білім: 31,1% Жоғары білім: 46,8%	Ортадан жоғары деңгей: 36,7%
	Ең жоғары үлес: • Түркістан облысы (67,9%); • Жамбыл облысы (63,6%); • Атырау облысы (61,9%); • Шымкент (61,2%) Ең төмен үлес: • Ақмола облысы (19,8%); • СКО (25,4%); • Қостанай облысы (25,4%)	Неке құрған: 73,8%	30-45 жас: 40,7%	Жұмыспен қамтылған: 70,1%	Жоғары білім: 47,5%	Ортадан жоғары деңгей: 30,8% Жоғары ауқаттылық деңгейі: 24,6%

*сұалнама деректері бойынша

10-сурет

Репродуктивті стратегиялар картасы*

* Карта баяндаманың авторлары тарапынан әзірленген

** Кедергілер «балаларым бар» жауабын қоспағанда көрсетілген

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. S. Yeatman and E. Smith-Greenaway, 'Unrealized fertility in demography', *Demogr. Res.*, vol. 53, pp. 1145–1172, Dec. 2025, doi: 10.4054/DemRes.2025.53.36.
2. United Nations Population Fund, *State of World Population 2025: The Real Fertility Crisis - the Pursuit of Reproductive Agency in a Changing World*, 1st ed. in *State of World Population Series*. Bloomfield: United Nations Publications, 2025.
3. Әлеуметтік статистика. Қазақстан Республикасы Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігінің Ұлттық статистика бюросы. Қолданылған күні: 22-сәуір, 2026. [Online] <https://stat.gov.kz/ru/industries/social-statistics/demography/>
4. E. Beaujouan and C. Berghammer, 'The Gap Between Lifetime Fertility Intentions and Completed Fertility in Europe and the United States: A Cohort Approach', *Popul. Res. Policy Rev.*, vol. 38, no. 4, pp. 507–535, Aug. 2019, doi: 10.1007/s11113-019-09516-3.
5. L. Badolato, 'The fertility desires–intentions gap in the United States', *Popul. Stud.*, pp. 1–19, May 2025, doi: 10.1080/00324728.2025.2501315.
6. 'The Global Fertility Gap', Institute for Family Studies. Accessed: Apr. 22, 2026. [Online]. Available: <https://ifstudies.org/blog/the-global-fertility-gap>

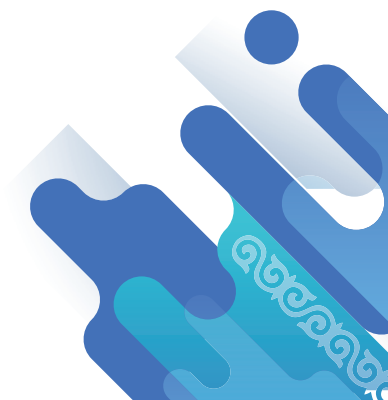

Казахстанский институт стратегических исследований
при Президенте Республики Казахстан

РЕПРОДУКТИВНЫЕ СТРАТЕГИИ НАСЕЛЕНИЯ КАЗАХСТАНА: МЕЖДУ ЦЕННОСТЯМИ И УСЛОВИЯМИ ЖИЗНИ

Аналитический доклад

Астана, 2026

Рекомендовано к публикации Ученым Советом Казахстанского института стратегических исследований при Президенте Республики Казахстан

Рецензенты:

Н.О. Байгабылов, PhD, и.о. доцента Евразийского национального университета им. Л.Н. Гумилева
А.Т. Забирова, доктор социологических наук, профессор, главный научный сотрудник
КИСИ при Президенте РК

Авторский коллектив:

Гулназ Касимова, Жанар Накипбаева, Салтанат Ермаханова

Репродуктивные стратегии населения Казахстана: между ценностями и условиями жизни. Аналитический доклад. – Астана: Казахстанский институт стратегических исследований при Президенте РК, 2026 г. – 90 стр.

Аналитический доклад подготовлен Казахстанским институтом стратегических исследований при Президенте Республики Казахстан. В основу доклада легли результаты репрезентативного социологического исследования, проведенного в 2025 году. Исследование позволяет выявить структуру репродуктивных стратегий, определить региональные особенности (от многодетности на юге до малодетности на севере) и проанализировать трансформацию семейных ценностей. Результаты исследования могут стать полезным источником информации для государственных органов и экспертного сообщества.

© КИСИ при Президенте РК, 2026

СОДЕРЖАНИЕ

ПРЕДИСЛОВИЕ	34
ДЕМОГРАФИЧЕСКИЕ ИЗМЕНЕНИЯ И ТРАНСФОРМАЦИЯ СЕМЕЙНЫХ СТРАТЕГИЙ	36
МЕТОДОЛОГИЯ ИССЛЕДОВАНИЯ	38
СТРУКТУРА РЕПРОДУКТИВНЫХ СТРАТЕГИЙ НАСЕЛЕНИЯ КАЗАХСТАНА	39
РАЗРЫВ МЕЖДУ ЖЕЛАЕНЫМ И ФАКТИЧЕСКИМ ЧИСЛОМ ДЕТЕЙ	41
СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ БАРЬЕРЫ РЕАЛИЗАЦИИ РЕПРОДУКТИВНЫХ УСТАНОВОК	42
ГЕНДЕРНЫЕ РАЗЛИЧИЯ В РЕПРОДУКТИВНЫХ УСТАНОВКАХ	47
РЕГИОНАЛЬНЫЕ ОСОБЕННОСТИ РЕПРОДУКТИВНЫХ УСТАНОВОК	49
ТРАНСФОРМАЦИЯ ЦЕННОСТНЫХ УСТАНОВОК В ОТНОШЕНИИ РОЖДАЕМОСТИ	51
ДОЛГОСРОЧНЫЕ ДЕМОГРАФИЧЕСКИЕ ТЕНДЕНЦИИ И ВОЗМОЖНЫЕ ТРАЕКТОРИИ РАЗВИТИЯ	52
ЗАКЛЮЧЕНИЕ	54
СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ	59

ПРЕДИСЛОВИЕ

Настоящий аналитический доклад подготовлен Казахстанским институтом стратегических исследований при Президенте Республики Казахстан и представлен в рамках Социологического форума «Социологические исследования в эпоху цифровизации: тренды и вызовы» (Алматы, 2026). Работа посвящена анализу репродуктивных установок населения Казахстана, факторов, влияющих на решения о рождении детей, а также изучению представлений казахстанцев о семье, родительстве и желаемом числе детей.

В современных условиях вопросы демографического развития выходят далеко за рамки исключительно статистического учета рождаемости. Репродуктивное поведение населения тесно связано с социальным самочувствием, уровнем экономической стабильности, жизненными стратегиями, ценностными ориентациями и восприятием будущего. Решение о рождении детей формируется под влиянием комплекса факторов – от материального положения и жилищных условий до возможностей совмещения семьи и профессиональной реализации, доступности социальной поддержки и изменений в системе общественных ценностей.

Центральным вопросом анализа является изучение репродуктивных установок населения и факторов, влияющих на решения о рождении детей. В условиях, когда демографическое развитие становится одним из ключевых факторов долгосрочной устойчивости общества, понимание семейных стратегий казахстанцев приобретает особую актуальность как для научного сообщества, так и для системы государственного управления.

Несмотря на то, что Казахстан не сталкивается с демографическим кризисом, характерным для ряда европейских и восточноазиатских стран, в последние годы в стране фиксируется постепенное снижение интенсивности рождаемости. Сохраняя в целом благоприятную демографическую динамику, данная тенденция тем не менее требует внимательного анализа в контексте долгосрочного социально-демографического развития страны. Ее устойчивость, а также возможное усиление под воздействием социально-экономических, культурных и ценностных изменений актуализируют необходимость глубокого и системного изучения репродуктивного поведения населения.

Отдельного анализа требуют изменения в репродуктивных установках молодежи и городского населения. Откладывание первых рождений на более поздний возраст, снижение ориентации на многодетность, рост значимости профессиональной самореализации и изменение жизненных приоритетов свидетельствуют о трансформа-

ции семейных стратегий казахстанцев. Подобные изменения важно рассматривать не только в демографическом измерении, но и в более широком социальном и культурном контексте.

В этой связи особое значение приобретает изучение не только фактических показателей рождаемости, но и репродуктивных намерений населения, уровня их реализации и факторов, ограничивающих возможность достижения желаемого числа детей. Анализ различий между желаемым и планируемым числом детей позволяет глубже понять механизмы формирования нереализованной рождаемости и выявить существующие барьеры на пути реализации семейных планов.

Результаты исследования призваны обеспечить надежную аналитическую базу для формирования эффективных подходов к поддержке семьи, материнства и родительства в Казахстане. Представленные в докладе выводы могут стать полезным источником информации для государственных органов, исследовательских центров и экспертного сообщества по вопросам демографии, семейной политики, занятости, социальной защиты населения и молодежной политики.

Исследование также направлено на стимулирование дальнейшего научного осмысления факторов воспроизводства населения, трансформации семейных стратегий и изменений репродуктивного поведения в Казахстане. Авторы выражают надежду, что представленные материалы будут способствовать развитию профессионального и общественного диалога по вопросам демографического будущего страны.

Авторский коллектив:

- *Гулназ Касимова, главный эксперт отдела мониторинга общественного мнения;*
- *Жанар Накипбаева, главный эксперт отдела мониторинга общественного мнения;*
- *Салтанат Ермаханова, руководитель отдела мониторинга общественного мнения.*

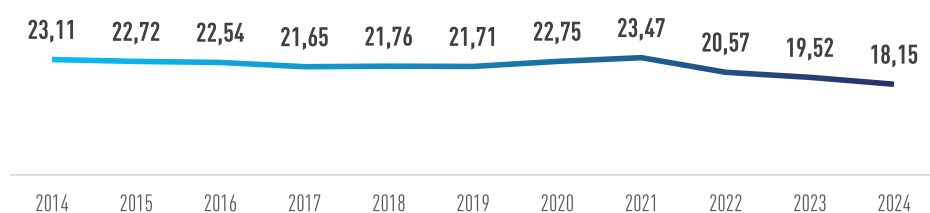
ДЕМОГРАФИЧЕСКИЕ ИЗМЕНЕНИЯ И ТРАНСФОРМАЦИЯ СЕМЕЙНЫХ СТРАТЕГИЙ

Вопросы демографического развития становятся одним из ключевых факторов долгосрочной устойчивости современных обществ. Во многих странах наблюдаются структурные изменения, связанные со снижением рождаемости, старением населения, изменением моделей семьи и трансформацией жизненных стратегий молодых поколений. При этом все более очевидным становится разрыв между желаемым и фактическим числом детей, феномен, который определяют как *unrealized fertility* (нереализованная рождаемость) и который характерен для стран с различным уровнем развития [1].

Согласно данным UNFPA (2025), около 20% репродуктивного населения глобально считает, что не сможет иметь желаемое число детей, при этом 39% указывают финансовые ограничения как ключевой барьер [2]. Разрыв между желаемым и фактическим числом детей формирует центральную проблему современной демографической политики: люди продолжают ценить семью и детей, но сталкиваются с системой контекстуальных ограничений, препятствующих реализации их намерений.

Казахстан в настоящее время не относится к числу стран с демографическим кризисом, однако статистические данные последних лет свидетельствуют о постепенном снижении интенсивности рождаемости. Согласно данным Бюро национальной статистики, за последнее десятилетие общий коэффициент рождаемости сократился с 23,11 на тысячу человек в 2014 году до 18,15 в 2024 году [3]. То есть за десять лет показатель снизился примерно на пять рождений на тысячу населения. Исключение составили отдельные годы, когда наблюдался краткосрочный рост показателя, в частности в период пандемии. Однако эта динамика носила временный характер и не изменила долгосрочный тренд.

Рисунок 1. Общий коэффициент рождаемости (2014–2024).

Источник: Бюро Национальной статистики АСПиР РК

Для понимания этих процессов важным становится изучение не только фактической рождаемости, но и **репродуктивных установок населения** – представлений людей о желаемом числе детей, планах создания семьи и условиях, при которых эти планы могут быть реализованы. Сопоставление фактического и желаемого числа детей позволяет выявить нереализованный демографический потенциал общества и определить социальные барьеры, препятствующие реализации семейных стратегий [4].

Особое значение приобретает анализ региональных различий. Помимо общереспубликанского анализа, исследование включало изучение **приграничных регионов**, где демографические процессы имеют свою специфику. Казахстан характеризуется значительным разнообразием демографических моделей, что связано с историческими, социально-экономическими и культурными особенностями отдельных регионов. В отдельных частях страны наблюдаются различия в распространенности многодетности, структуре домохозяйств, возрастных характеристиках родителей и миграционных процессах.

Понимание этих особенностей важно не только для оценки текущего состояния демографического развития, но и для прогнозирования долгосрочных социальных изменений [2]. Репродуктивные стратегии населения тесно связаны с формированием человеческого капитала, динамикой рынка труда, развитием регионов и устойчивостью социальной инфраструктуры.

В этой связи Казахстанским институтом стратегических исследований при Президенте РК было проведено социологическое исследование, направленное на изучение репродуктивных установок и факторов, влияющих на принятие решений, связанных с деторождением в Казахстане.

Целью исследования является анализ репродуктивных стратегий населения и выявление факторов, формирующих современные модели репродуктивного поведения.

Основные задачи исследования включают:

- определение структуры репродуктивных установок населения;
- выявление разрыва между желаемым и фактическим числом детей;
- анализ социальных и экономических факторов, влияющих на решения о рождении детей;
- выявление региональных особенностей репродуктивных стратегий;
- анализ трансформации ценностных установок, связанных с семьей и родительством.

Представленный доклад содержит результаты исследования и направлен на анализ ключевых демографических тенденций, наблюдаемых в казахстанском обществе.

МЕТОДОЛОГИЯ ИССЛЕДОВАНИЯ

Эмпирическую основу составляют результаты репрезентативного социологического исследования, проведенного по заказу КИСИ в период с 11 июля по 12 августа 2025 года. Объем выборочной совокупности составил **8 000 респондентов старше 18 лет**, что обеспечивает высокий уровень статистической надежности результатов и позволяет проводить анализ по ключевым социально-демографическим характеристикам. В исследовании приняли участие жители всех регионов страны – 17 областей и трех городов республиканского значения Астаны, Алматы и Шымкента.

Формирование выборки осуществлялось с учетом принципов репрезентативности по основным параметрам структуры населения – полу, возрасту, типу населенного пункта и региону проживания. Это позволило получить достоверную картину репродуктивных установок населения на национальном уровне, а также выявить особенности отдельных региональных и социальных групп.

Методология исследования опирается на подходы современной демографической социологии, согласно которым решения о рождении детей формируются под воздействием совокупности факторов – экономических условий, институциональной среды, культурных норм и индивидуальных жизненных стратегий [1], [5].

В особенности внимание было уделено анализу различий между фактическими и идеальными репродуктивными установками, что позволило выявить потенциальный разрыв между демографическими ожиданиями населения и реальными условиями их реализации. Исследование включало измерение ключевых переменных, соответствующих международным стандартам анализа *fertility gap* (разрыв между желаемым и фактическим числом детей) [6]:

- Желаемое количество детей при наиболее благоприятных условиях
- Репродуктивные намерения (планируемое число детей с учетом реальных условий)
- Фактическая рождаемость (фактическое количество детей).

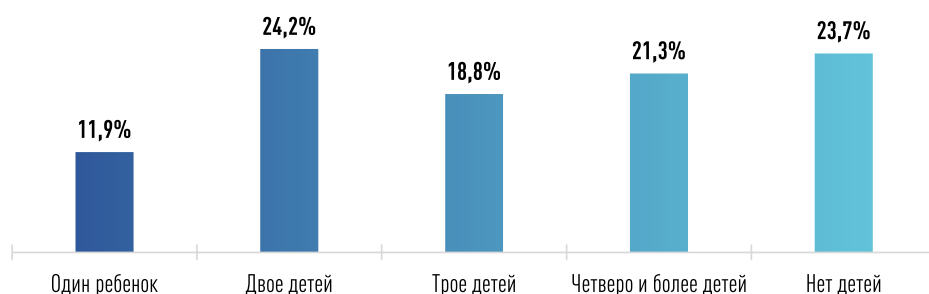
Полученные данные позволяют рассматривать репродуктивное поведение населения не только как демографический показатель,

но и как социальный процесс, отражающий более глубокие изменения в структуре общества, системе ценностей и жизненных приоритетах населения.

СТРУКТУРА РЕПРОДУКТИВНЫХ СТРАТЕГИЙ НАСЕЛЕНИЯ КАЗАХСТАНА

Современная демографическая структура страны характеризуется сочетанием нескольких моделей семейного поведения, различающихся по числу детей и репродуктивным установкам. Результаты исследования позволяют выделить несколько ключевых демографических групп, которые формируют структуру семейных стратегий Казахстана.

Рисунок 2. Распределение ответов «Сколько у Вас детей?»

Наиболее распространенной группой являются **семьи с двумя и тремя детьми**. По результатам исследования, к данной категории относится **43,1% респондентов**. Эта группа формирует основу современной демографической модели Казахстана и в значительной степени определяет общую динамику воспроизводства населения. Как правило, представители этой категории находятся в возрасте 30–45 лет, состоят в браке, имеют стабильную занятость и сравнительно высокий уровень образования.

Вторая по численности группа – **бездетные респонденты** на момент опроса, доля которых составляла **23,7%**. При этом большинство представителей этой категории находятся на ранних этапах жизненного цикла. Около 81% респондентов, не имевших на момент опроса детей, не состоят в браке, что позволяет рассматривать бездетность в значительной степени как временное состояние, связанное с отсутствием партнера для рождения и воспитания детей. Однако среди бездетных выделяется отдельная группа, сознательно не планирующая иметь детей, доля которой составляет **11,5%**.

Аналогичные данные были зафиксированы и в исследованиях UNFPA, которые определяются как растущий тренд в глобальном масштабе. Изменение норм семьи сопровождается ростом добровольной бездетности, которая становится социально более приемлемым выбором, хотя по-прежнему сопровождается стигматизацией и давлением со стороны семейных ожиданий. Согласно UNFPA причины такого решения носят комплексный характер и включают гендерное неравенство в родительстве, тревожность за будущее и стремление сохранить личное благополучие и карьеру. Одновременно в условиях длительной низкой рождаемости формируются новые социальные нормы, нормализующие малодетность или бездетность [2].

Третью значимую группу составляют **многодетные семьи**, на которые приходится **21,3%** респондентов. Эта категория имеет выраженные региональные особенности. Наиболее высокая доля многодетных семей традиционно наблюдается в южных регионах страны, включая Туркестанскую и Кызылординскую области, а также город Шымкент. Социальный профиль характеризуется высокой долей состоящих в браке и относительно высоким уровнем занятости. При этом многодетные семьи встречаются как среди домохозяйств с низким, так и с высоким уровнем материального обеспечения, что свидетельствует о неоднородности социально-демографических характеристик внутри одной категории.

Высокая рождаемость среди бедных и обеспеченных семей по сравнению с семьями со средним доходом может усиливать социальное неравенство и риск поляризации общества. В этих условиях возрастает роль семей со средним уровнем дохода как некоего стабилизатора, социальной прослойки, традиционно обеспечивающей баланс, устойчивость и преемственность общественного развития.

Отдельную группу образуют **малодетные семьи**, воспитывающие одного ребенка. Их доля составляет **11,9%**. В отличие от многодетных, эта модель чаще встречается в северных и центральных регионах страны. Представители данной группы, как правило, имеют высокий уровень занятости и образования. При этом их репродуктивные планы чаще ограничиваются рождением одного или двух детей.

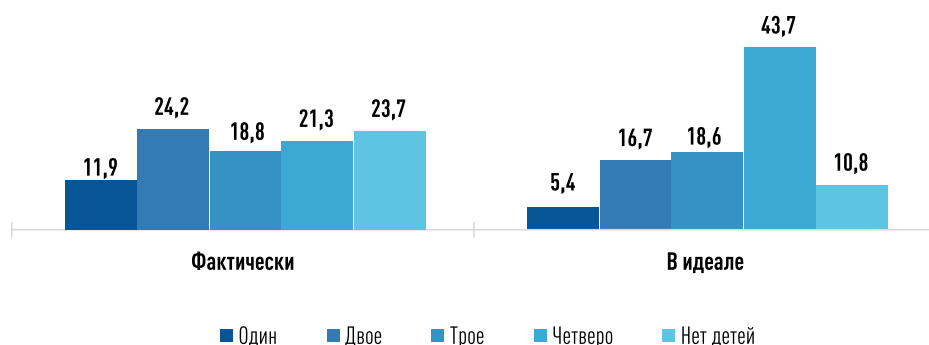
Таким образом, структура репродуктивных стратегий населения Казахстана характеризуется сочетанием нескольких демографических моделей. С одной стороны, сохраняется значительная доля семей с двумя-тремя детьми, что соответствует модели нормодетной семьи. С другой стороны, наблюдается относительно высокая доля бездетных и малодетных домохозяйств, а также заметный сегмент населения, ориентированный на более крупную семью. Такая картина свидетельствует о выраженном территориальном и социально-демографическом дисбалансе.

РАЗРЫВ МЕЖДУ ЖЕЛАЕНЫМ И ФАКТИЧЕСКИМ ЧИСЛОМ ДЕТЕЙ

Одним из ключевых результатов исследования является выявление существенного разрыва между фактическим числом детей в семьях и представлениями населения об идеальной модели семьи, феномен, определяемый как нереализованная репродуктивность.

По данным опроса, более трети респондентов (36,1%) фактически воспитывают одного или двух детей. Так, доля семей с одним ребенком составляет около 11,9%, а доля семей с двумя детьми – около 24,2% (рис.3). При этом многодетные семьи составляют примерно пятую часть опрошенных. Чуть менее четверти (23,7%) не имеет детей.

Рисунок 3. Фактическое vs желаемое количество детей (%)

В то же время представления респондентов об идеальном числе детей демонстрируют иную картину. При гипотетическом отсутствии ограничений значительная часть населения выражает готовность иметь более крупную семью. В частности, **43,7% респондентов в идеальных условиях хотели бы иметь четырех и более детей**, что существенно превышает фактическую долю многодетных семей.

Особенно заметен данный разрыв среди уже многодетных семей. Около 75% респондентов, имеющих четырех и более детей, в идеальных условиях хотели бы иметь такое же количество детей или больше. Следовательно, снижение рождаемости не всегда отражает изменение ценностей, а нередко является результатом ограничений, препятствующих реализации репродуктивных намерений.

Сопоставление казахстанских данных с международными показателями позволяет оценить масштаб явления. Согласно данным UNFPA (2025), глобально около 20% репродуктивного населения

считает, что не сможет иметь желаемое число детей [2]. В Казахстане этот показатель существенно выше: если 43,7% хотят 4+ детей, но лишь 21,3% имеют такое количество, то потенциально «недореализованная» доля составляет более 20 процентных пунктов – даже без учета тех, кто хотел бы 2-3 ребенка, но имеет меньше.

Важно различать разрыв между внутренним желанием и реальным планом, так как население Казахстана сохраняет высокие показатели первого, но формирует более реалистичные планы, которые, тем не менее, часто не реализуются из-за ограничений, связанных с экономическими условиями, жилищными возможностями, состоянием здоровья и балансом между семейной и профессиональной жизнью.

Дополнительным фактором, влияющим на реализацию репродуктивных планов, является возрастная структура населения. Значительная часть бездетных респондентов относится к возрастной группе 18-29 лет, для которой характерно откладывание создания семьи и рождения детей на более поздний период жизни. В современных условиях этот процесс часто связан с получением образования, профессиональной самореализацией и стремлением обеспечить экономическую стабильность перед созданием семьи [3].

Вместе с тем, выявленный разрыв между желаемым и фактическим числом детей отражает сложное взаимодействие ценностных установок и социально-экономических условий. С одной стороны, в обществе сохраняется позитивное отношение к семье и родительству. С другой стороны, реализация репродуктивных намерений зависит от множества факторов, формирующих жизненные стратегии современных домохозяйств.

Понимание этой особенности имеет важное значение для анализа демографических тенденций, поскольку позволяет рассматривать изменения рождаемости не только как результат индивидуальных решений, но и как следствие более широких социальных процессов, происходящих в обществе.

СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ БАРЬЕРЫ РЕАЛИЗАЦИИ РЕПРОДУКТИВНЫХ УСТАНОВОК

Несмотря на относительно высокие репродуктивные установки населения, значительная часть респондентов сталкивается с обстоятельствами, которые ограничивают реализацию планов по созданию и расширению семьи.

Анализ данных показывает, что решения о рождении детей или бездетности в Казахстане формируются под влиянием комплекса факторов, которые систематизируются на микро-, мезо- и макроуровнях.

Экономические барьеры (микроуровень)

Наиболее значимыми барьерами для многодетности респонденты называют **финансовые и жилищные ограничения**. Среди участников опроса, не планирующих иметь 4-х детей и более или откладывающих их рождение, **39,1% респондентов** указывают именно на экономические ограничения как на основной барьер. Жилищные условия рассматривают как препятствие **23,8% респондентов**.

Рисунок 4. Распределение ответов на «Какие причины влияют на Ваше решение не планировать большую семью (4 и более детей)?»

* Сумма не равна 100, так как респонденты могли выбрать несколько ответов.

Социально-психологические факторы (мезоуровень)

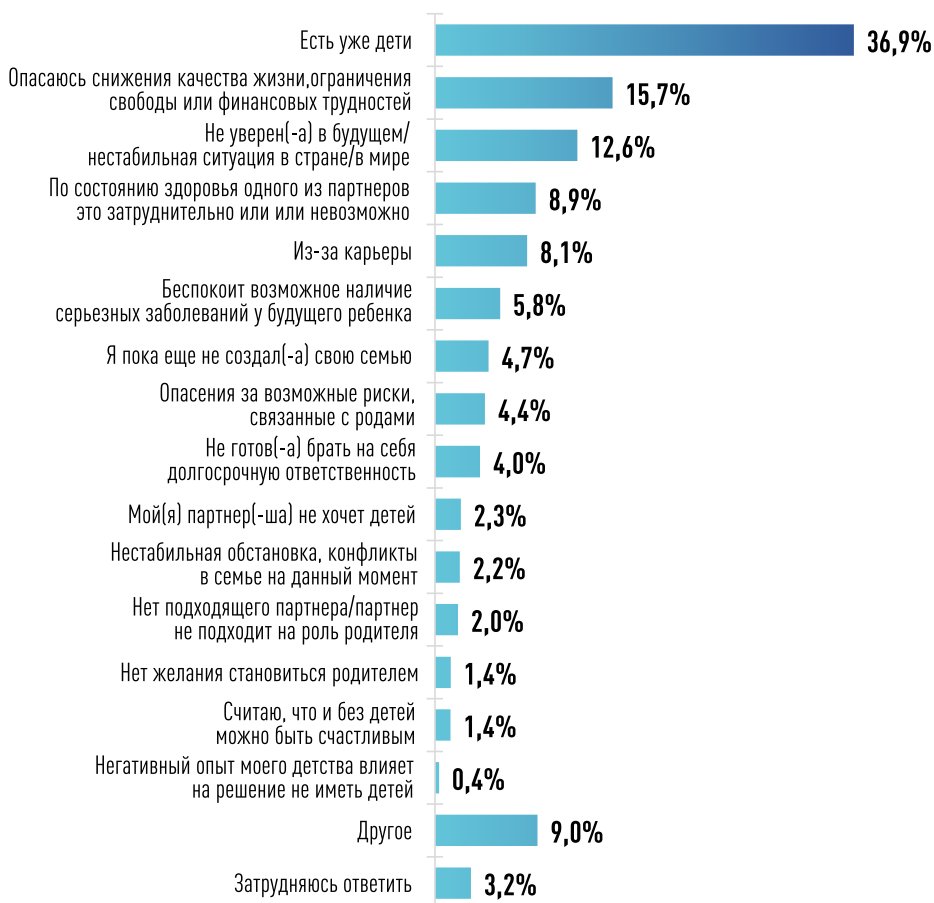
Среди тех, кто не планирует иметь детей: **неуверенность в будущем и опасения за уровень качества жизни семьи** назвали **15,7% респондентов**, тогда как **12,6% связывают свои сомнения с неопределенностью социально-экономической ситуации**.

Среди тех, кто не планирует многодетность: на неуверенность в будущем (экономическая, политическая нестабильность) указали 16,6%. Еще 11% на сложности с совмещением родительства, работы и личных интересов. Подобные оценки отражают распространенное стремление обеспечить определенный уровень материальной и социальной стабильности до принятия решения о рождении детей.

Значимым фактором становятся **медицинские ограничения**. Почти **9% участников**, не планирующих иметь детей, указывают на состояние здоровья как на один из барьеров для рождения детей. Среди не планирующих иметь 4-х и более детей 12,2% назвали страх за здоровье при родах и ухудшение здоровья матери и ребенка. Этот фактор включает как репродуктивные проблемы, так и общие медицинские ограничения, влияющие на возможность планирования семьи. Учитывая тенденцию роста репродуктивных заболеваний во многих странах, медицинский аспект постепенно становится более значимым элементом демографической политики.

Рисунок 5. Распределение ответов на «По каким причинам Вы не планируете иметь детей?»

* Сумма не равна 100, так как респонденты могли выбрать несколько ответов.

Структурные трансформации (макроуровень)

Наряду с экономическими и медицинскими факторами, заметное влияние оказывают **социальные изменения, связанные с трансформацией жизненных стратегий**. Среди молодых респондентов возрастной группы 18-29 лет чаще проявляется конфликт между карьерными планами и намерениями создания семьи. Для части молодежи решение о рождении детей откладывается до достижения профессиональной стабильности и экономической независимости. На фоне сохранения значимости традиционных норм и ожиданий взаимопомощи растет ценность личного выбора и самореализации. В шкале жизненных приоритетов рождение детей остается в верхней части рейтинга (7-е место; 85,5% «очень важно»), однако больше не является единственным «центром» жизненной

стратегии, а включается в более широкий набор целей – образование, независимость, забота о себе и т.д.

Рисунок 6. Распределение ответов на вопрос «Насколько то, что перечислено, важно для Вас?» (%)

** Представлен только вариант ответа «очень важно».*

Эти тенденции особенно заметны в крупных городах и среди населения с высоким уровнем образования. В таких группах рождение детей чаще рассматривается как важный, но требующий тщательного планирования жизненный этап, который должен соответствовать определенному уровню материальной и социальной готовности.

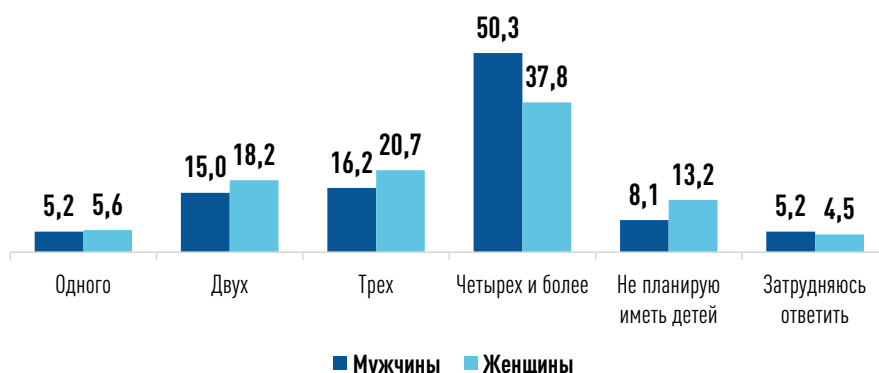
Таким образом, репродуктивное поведение населения Казахстана определяется не одним, а совокупностью факторов. Экономические условия, доступность жилья, состояние здоровья и изменение жизненных стратегий формируют систему ограничений, которая влияет на реализацию демографических установок населения.

ГЕНДЕРНЫЕ РАЗЛИЧИЯ В РЕПРОДУКТИВНЫХ УСТАНОВКАХ

Результаты исследования показывают наличие заметных различий в репродуктивных установках мужчин и женщин. Эти различия проявляются как в представлениях об идеальном числе детей, так и в оценке факторов, влияющих на решения о создании или расширении семьи.

По данным опроса, мужчины в среднем чаще выражают ориентацию на более крупную семью. На вопрос: «Сколько всего детей Вы бы хотели иметь в идеальных условиях, включая уже имеющихся?» около **половины мужчин (50,3%)** в идеальных условиях допускают возможность иметь многодетную семью. Среди женщин аналогичная установка выражена несколько слабее – **37,8%** респонденток рассматривают многодетность как желаемую модель семьи.

Рисунок 7. Предпочтения по числу детей в идеальных условиях: гендерные различия (%)

Одновременно женщины чаще ориентируются на модель семьи **с двумя или тремя детьми**. Почти **39% женщин** считают именно такой формат семьи оптимальным. Среди мужчин подобная модель также распространена, однако выражена в меньшей степени – около 31% опрошенных мужчин.

Различия проявляются и в оценке факторов, влияющих на репродуктивные решения. Женщины чаще отмечают влияние факторов, связанных с качеством жизни, карьерными возможностями и состоянием здоровья. Среди респонденток заметно чаще упоминаются опасения по поводу ухудшения материального положения семьи или сложности совмещения профессиональной деятельности с воспитанием детей.

В то же время мужчины в большей степени рассматривают вопрос количества детей через призму ценностных представлений о семье и родительстве. Для части мужчин многодетная семья выступает как желаемый социальный идеал, тогда как женщины чаще оценивают практические аспекты, связанные с воспитанием детей, распределением времени и ресурсов внутри семьи.

Респондентам был задан вопрос: «Скажите, пожалуйста, с учетом Ваших реальных жизненных обстоятельств, Вы планируете иметь детей в будущем или нет? Если да, то сколько детей?». Следует отметить, что **39% женщин не планируют рождение детей в будущем**, однако значительная часть из них уже имеет одного или нескольких детей. Это свидетельствует о завершении их репродуктивных планов, а не о полном отказе от материнства. Среди остальных респонденток причины отказа от рождения детей чаще связаны с опасениями снижения качества жизни, состоянием здоровья или нестабильностью будущего.

Рисунок 8. Планируемое число детей с учетом реальных условий: гендерные различия (%)

Полученные результаты отражают более широкий процесс трансформации гендерных ролей, характерный для многих современных обществ. Участие женщин в системе образования и на рынке труда, изменение карьерных стратегий и повышение значимости профессиональной самореализации постепенно влияют на структуру семейных решений. При этом, как показывает исследование, гендерный разрыв в желаемом числе детей между мужчинами и женщинами в Казахстане сопоставим с глобальными тенденциями, описанными UNFPA (2025).

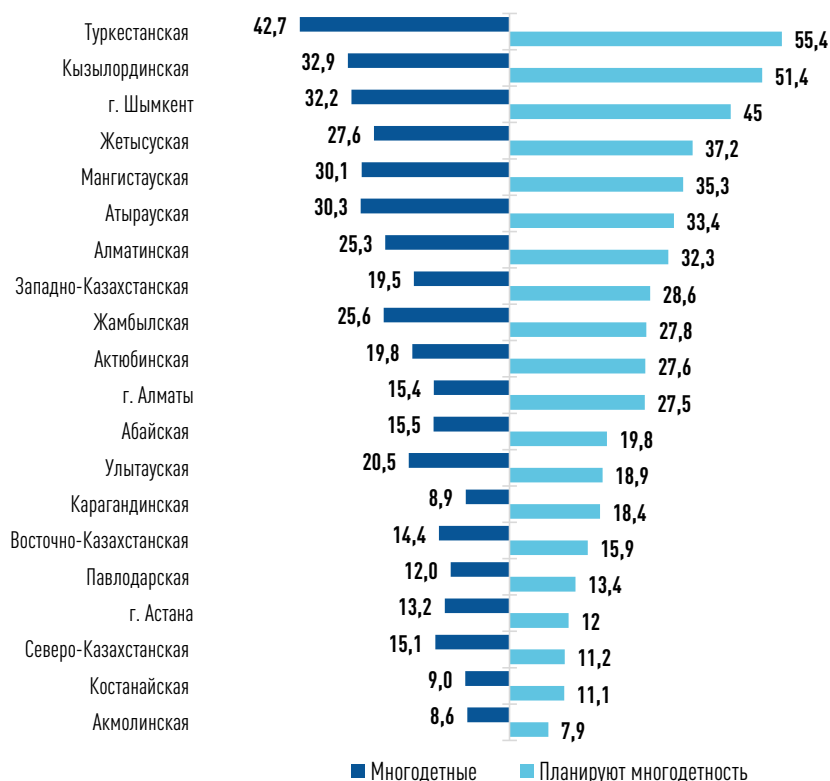
Таким образом, гендерные различия в репродуктивных установках отражают не только индивидуальные предпочтения, но и особенности распределения социальных ролей внутри семьи. Учет этих различий имеет важное значение для анализа демографических тенденций и разработки эффективных подходов к поддержке семьи и родительства.

РЕГИОНАЛЬНЫЕ ОСОБЕННОСТИ РЕПРОДУКТИВНЫХ УСТАНОВОК

Анализ результатов исследования показывает, что репродуктивные установки населения Казахстана характеризуются заметными региональными различиями, формирующимися под влиянием социально-экономических условий, структуры занятости, уровня урбанизации и культурных установок отдельных территорий.

В целом по стране сохраняется значительная доля семей с двумя-тремя детьми, однако распространенность различных моделей семейного поведения существенно варьируется по регионам. **Более высокая доля многодетных семей наблюдается в южных областях страны** (Туркестанская и Кызылординская области, г. Шымкент), где традиционно сохраняется ориентация на более крупную семью. В этих регионах многодетность остается устойчивой социальной практикой, поддерживаемой культурными нормами и семейными традициями.

Рисунок 9. Фактическая и планируемая многодетность в региональном разрезе (%)

В то же время в северных и центральных регионах страны чаще встречается модель малодетной семьи. В таких областях, как Акмолинская, Восточно-Казахстанская, Костанайская и Северо-Казахстанская, выше доля семей, воспитывающих одного ребенка или ориентированных на ограниченное число детей. Эти регионы характеризуются более высокой долей городского населения, более поздним возрастом вступления в брак и более выраженной ориентацией на профессиональную самореализацию.

Исследование также показывает различия между фактическими и планируемыми репродуктивными установками населения в разных регионах. Например, среди бездетной молодежи в северных областях значительная часть респондентов планирует иметь в будущем двух детей. Такая установка свидетельствует о распространности модели нормодетной семьи, которая рассматривается как оптимальный баланс между семейными и профессиональными стратегиями.

В приграничных регионах, где демографические процессы имеют ряд специфических особенностей, заметна более высокая доля малодетных семей и более ограниченная готовность к многодетности. Лишь около десятой части жителей допускают возможность рождения четвертого и последующих детей. В большинстве случаев предпочтительная модель семьи ограничивается двумя детьми. Причины отказа от многодетности демонстрируют ту же структуру, что и в среднем по стране. Прежде всего, семьи останавливаются на том, что у них уже есть дети (как правило, один или два). Существенную роль также играют социально-психологические барьеры: неуверенность в будущем, страх снижения качества жизни и проблемы со здоровьем.

Вместе с тем даже в этих регионах сохраняется определенный демографический потенциал. Среди молодых респондентов распространена установка на создание семьи и рождение детей, однако их репродуктивные планы чаще связаны с моделью небольшой семьи.

Резюмируя, региональный анализ показывает, что демографическое поведение населения Казахстана характеризуется значительным разнообразием моделей семейного поведения. Южные регионы демонстрируют более высокую ориентацию на многодетность, тогда как северные и центральные области чаще придерживаются модели малодетной или нормодетной семьи.

ТРАНСФОРМАЦИЯ ЦЕННОСТНЫХ УСТАНОВОК В ОТНОШЕНИИ РОЖДАЕМОСТИ

Наряду с социально-экономическими факторами важную роль в формировании репродуктивных установок населения играют изменения ценностных ориентиров, связанных с семьей, браком и родительством. Результаты исследования свидетельствуют о том, что в казахстанском обществе сохраняется высокая значимость семьи как базового социального института, однако формы ее реализации постепенно трансформируются.

По данным опроса, такие ценности, как верность партнеру, забота о семье, образование и личное развитие, занимают важное место в системе жизненных приоритетов респондентов. При этом рождение детей остается одной из значимых составляющих семейной жизни, хотя все чаще рассматривается как результат осознанного выбора, связанного с индивидуальными жизненными стратегиями.

Одной из характерных тенденций последних лет является распространение **нуклеарной модели семьи**, предполагающей проживание родителей и детей отдельно от более широкого круга родственников. Такая модель постепенно становится доминирующей, особенно в городах и среди населения с высоким уровнем образования. В этих условиях возрастает значение самостоятельного планирования семейной жизни, включая решение о количестве детей.

Одновременно наблюдается рост значимости **индивидуальных жизненных стратегий**, связанных с образованием, карьерой и личным развитием. Для части молодых людей профессиональная самореализация становится важным этапом жизненного пути, предшествующим созданию семьи и рождению детей. В совокупности приводит к более позднему вступлению в брак и откладыванию рождения первого ребенка.

Важной особенностью современных семейных стратегий является увеличение разнообразия жизненных моделей. Наряду с традиционной моделью семьи, предполагающей ранний брак и многодетность, распространяются и другие формы жизненных стратегий, включая более позднее создание семьи или ограниченное число детей. При этом подобные изменения не означают отказа от семейных ценностей, а скорее отражают адаптацию семейных практик к новым социально-экономическим условиям.

Особого внимания заслуживает рост доли респондентов, которые сознательно не планируют иметь детей. По данным исследования,

около **11,5% участников опроса относят себя к сторонникам бездетности**, причем значительная часть этой группы представлена молодежью с высоким уровнем образования и стабильной занятостью. Тем не менее большинство представителей этой категории не исключают возможность смены жизненных планов при изменении семейных обстоятельств. В частности, часть бездетных респондентов объясняет свою позицию отсутствием семьи или партнера, что свидетельствует о потенциальной изменчивости репродуктивных установок.

Таким образом, трансформация семейных ценностей в Казахстане проявляется не столько в отказе от семьи и родительства, сколько в изменении способов их реализации. Семья продолжает рассматриваться как важный элемент жизненной стратегии, однако решения о рождении детей все чаще принимаются с учетом экономических возможностей, карьерных планов и индивидуальных жизненных приоритетов.

ДОЛГОСРОЧНЫЕ ДЕМОГРАФИЧЕСКИЕ ТЕНДЕНЦИИ И ВОЗМОЖНЫЕ ТРАЕКТОРИИ РАЗВИТИЯ

Полученные результаты исследования позволяют рассмотреть репродуктивные установки населения Казахстана в более широком контексте долгосрочных демографических изменений. Сочетание статистических данных и социологических показателей свидетельствует о том, что демографическое развитие страны будет определяться взаимодействием нескольких факторов – социально-экономических условий, институциональной среды, культурных норм и жизненных стратегий населения.

Одной из ключевых особенностей современной демографической динамики является постепенное снижение интенсивности рождаемости при сохранении относительно высокой ориентации населения на семью и детей. Данные исследования показывают, что значительная часть казахстанцев рассматривает семью с двумя-тремя детьми как оптимальную модель. Такая структура обеспечивает **простое воспроизводство населения**, однако не формирует устойчивого демографического прироста.

Одновременно результаты исследования указывают на наличие **нереализованного демографического потенциала**. Значительная часть респондентов выражает готовность иметь большее число детей в благоприятных условиях. Это означает, что демографическое

поведение населения во многом зависит от социально-экономических факторов и институциональной среды, в которой принимаются решения о создании и расширении семьи.

В долгосрочной перспективе демографическое развитие Казахстана может развиваться по нескольким траекториям.

Первая траектория связана с сохранением текущих тенденций. В этом случае модель семьи с двумя-тремя детьми останется доминирующей, а общий уровень рождаемости будет постепенно стабилизироваться на уровне, близком к простому воспроизводству поколений. Подобный сценарий характерен для многих стран, прошедших этап демографического перехода.

Вторая траектория предполагает постепенное снижение рождаемости, которое связано с ростом возраста вступления в брак, распространением малодетной модели семьи и увеличением доли бездетных домохозяйств. Подобные процессы наблюдаются во многих странах с высоким уровнем урбанизации и экономической модернизации.

Третья траектория связана с более полной реализацией репродуктивных установок населения при снижении социальных и экономических барьеров. В этом случае часть семей реализует планы по рождению большего числа детей, что может привести к стабилизации или умеренному росту рождаемости.

При этом важным фактором демографического развития остается **региональная дифференциация**. Южные регионы страны продолжают демонстрировать более высокую ориентацию на многодетность, тогда как в северных и центральных областях чаще распространяется модель малодетной семьи. Эти различия отражают разнообразие социальных и экономических условий, в которых формируются жизненные стратегии населения.

Наиболее благоприятной траекторией для страны представляется сценарий, при котором создаются условия для полной реализации репродуктивных установок граждан за счет снижения социальных и экономических барьеров. Понимание данных процессов имеет ключевое значение как для оценки перспектив социального развития Казахстана, так и для выработки эффективной демографической политики.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Результаты проведенного исследования позволяют сделать ряд обобщающих выводов о современных репродуктивных стратегиях населения Казахстана и факторах, влияющих на решения о создании и расширении семьи.

Во-первых, демографическая структура страны характеризуется сочетанием нескольких моделей семейного поведения. Наиболее распространенной остается модель семьи с двумя-тремя детьми, которая формирует основу современной демографической динамики Казахстана. Одновременно сохраняется значительная доля многодетных семей, особенно в южных регионах страны, а также заметная группа бездетных и малодетных домохозяйств.

Во-вторых, результаты исследования выявляют существенный разрыв между желаемым и фактическим числом детей, который вписывается в глобальный паттерн нереализованной репродуктивности. Значительная часть населения ориентирована на более крупную семью, однако реализация этих установок ограничивается рядом социально-экономических факторов. Это свидетельствует о наличии нереализованного демографического потенциала, который может быть реализован при благоприятных условиях.

В-третьих, решения о рождении детей формируются под влиянием комплекса факторов, среди которых важную роль играют экономическая стабильность, жилищные условия, состояние здоровья и баланс между семейной и профессиональной жизнью. Эти факторы определяют возможности семей по реализации своих репродуктивных планов.

В-четвертых, исследование показывает наличие различий в репродуктивных установках мужчин и женщин. Мужчины чаще выражают ориентацию на более крупную семью, тогда как женщины в большей степени учитывают практические аспекты воспитания детей и совмещения семейных и профессиональных обязанностей. Эти различия отражают трансформацию гендерных ролей и изменение структуры семейных отношений.

В-пятых, демографическое поведение населения имеет выраженные региональные особенности. Южные регионы страны характеризуются более высокой ориентацией на многодетность, тогда как в северных и центральных областях чаще распространена модель малодетной или нормодетной семьи. Эти различия отражают влияние социально-экономических условий и культурных традиций отдельных регионов.

Наконец, исследование свидетельствует о **постепенной трансформации семейных ценностей и жизненных стратегий населения**. Семья и родительство продолжают занимать важное место в системе жизненных приоритетов казахстанцев, однако формы их реализации становятся более разнообразными и зависят от индивидуальных жизненных планов и социальных условий.

В целом результаты исследования показывают, что демографическое развитие Казахстана определяется сложным взаимодействием ценностных установок, экономических факторов и институциональной среды. Понимание этих процессов имеет важное значение для оценки долгосрочных тенденций развития общества и формирования эффективных подходов к поддержке семьи и родительства.

Таблица

СТРУКТУРНО ЗНАЧИМЫЕ ДЕМОГРАФИЧЕСКИЕ ГРУППЫ, ОПРЕДЕЛЯЮЩИЕ ДИНАМИКУ ЧИСЛЕННОСТИ И СОСТАВА НАСЕЛЕНИЯ*

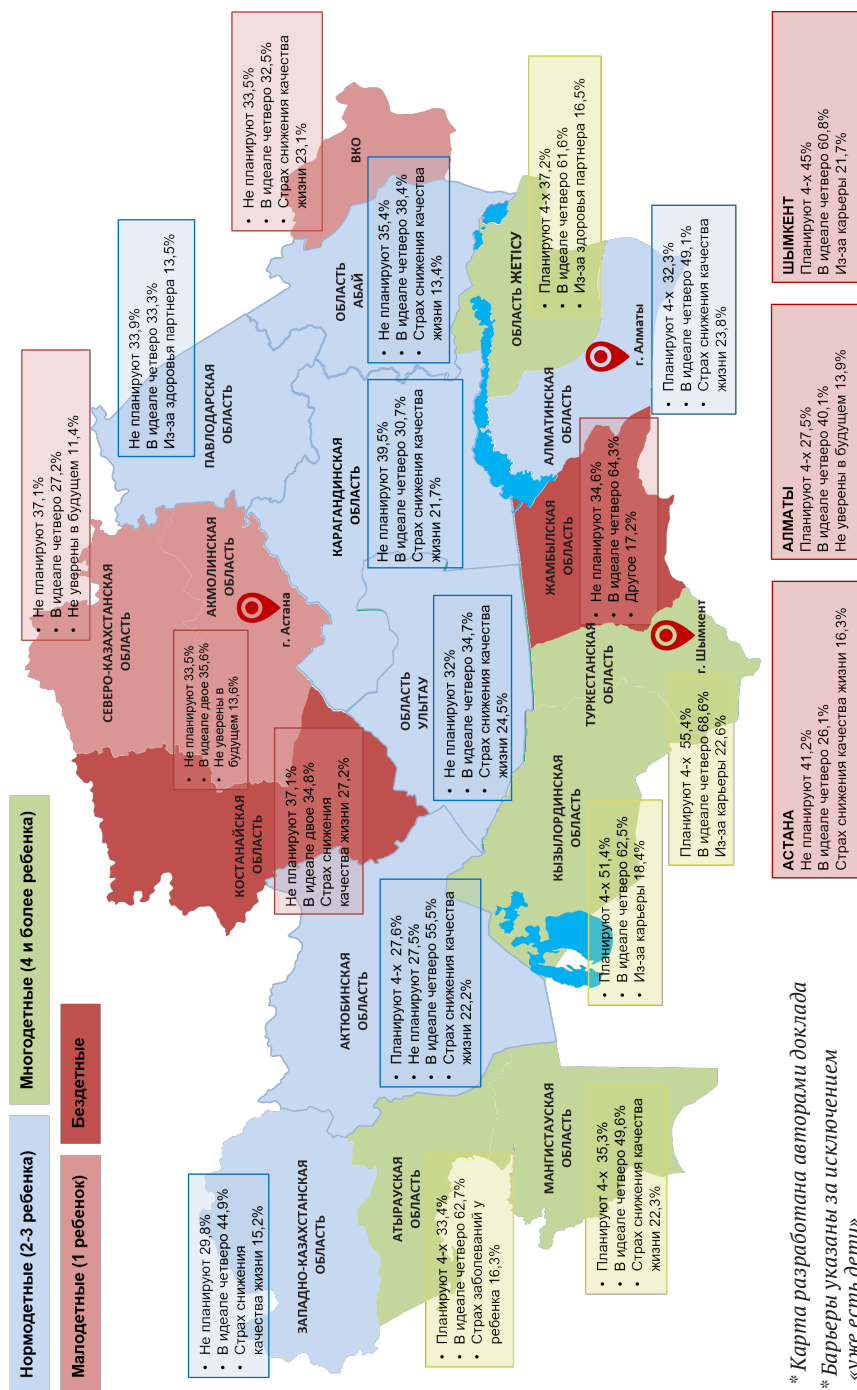
Группы	Регионы	Семейное положение	Возрастные группы	Занятость	Образование	Материальное положение
Нормодетные 43,1% по 2-3 детей	Наивысшая доля: • Абай – 51,6%; • Карагандинская – 51,5%; • ЗКО – 50,7%; Наименьшая доля: • Актюбинская – 50,3%; • Шымкент – 33,5%; • Туркестанская – 25,6%	Состоят в браке: с двумя детьми С тремя – 82,8/%	30-45 лет: с двумя детьми – 39,8%; с тремя – 41,3%	Трудоустроены: с двумя детьми – 70,1%; с тремя – 68,4%	Высшее образование: с двумя детьми – 46,3%; с тремя – 49,1%	С уровнем выше среднего: с двумя детьми – 32,7%; с тремя – 34,8%
	Наивысшая доля: • Карагандинская – 7,7%; • Астана – 7,6%; • СКО – 7,5%; Наименьшая доля: • Алматинская – 2,6%; • Туркестанская – 2,1%; • Область Абай – 2,8%	Состоят в браке: 7,2% Состоят в гражданском браке: 5,0%	18-29 лет: 63,7%	Трудоустроены: 69,9%	Среднее техническое: 22,8% Высшее образование: 50,7%	С уровнем выше среднего: 29,4% Со средним уровнем достатка: 25,3%
Бездетные 23,7%: Временно бездетные (пока не состоят в браке) – 81,0%; Child Free – 11,5%	Наивысшая доля: • Туркестанская – 42,7%; • Кызылординская – 32,9%; • Шымкент – 32,2%; Наименьшая доля: • Акмолинская – 8,6%; • Карагандинская – 8,9%; • Костанайская – 9%	Состоят в браке: 92,6%	30-45 лет: 65,2%	Трудоустроены: 75,6%	Высшее образование: 49,0%	С низким уровнем достатка: 26,9%; Со средне-низким: 28,1%; С высоким уровнем достатка: 25,9%
Многодетные 21,3%						

Группы	Регионы	Семейное положение	Возрастные группы	Занятость	Образование	Материальное положение
Малодетные 11,9% (1 ребенок)	Наивысшая доля: - ВКО – 22,7%; - Акмолинская – 20%; - Костанайская – 19,8%; - СКО – 18,7% Наименьшая доля: - Кызылординская – 5,7%; - Алматинская – 6,4%; - Туркестанская – 6,6%	Состоят в браке: 69,0%	30–45 лет: 55,4%	Трудоустроены: 84,7%	Профессионально-техническое образование: 31,1% Высшее образование: 46,8%	С уровнем выше среднего: 36,7%
С высокой репродуктивной установкой 43,7%	Наивысшая доля: - Туркестанская – 67,9%; - Жамбылская – 63,6%; - Атырауская – 61,9%; - Шымкент – 61,2% Наименьшая доля: - Акмолинская – 19,8%; - СКО – 25,4%; - Костанайская – 25,4%	Состоят в браке: 73,8%	30–45 лет: 40,7%	Трудоустроены: 70,1%	Высшее образование: 47,5%	С уровнем выше среднего: 30,8% С высоким уровнем достатка: 24,6%

*по данным опроса

Рисунок 10.

Карта репродуктивных стратегий*

* Карта разработана авторами доклада

** Барьеры указаны за исключением

«уже есть дети»

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. S. Yeatman and E. Smith-Greenaway, 'Unrealized fertility in demography', *Demogr. Res.*, vol. 53, pp. 1145–1172, Dec. 2025, doi: 10.4054/DemRes.2025.53.36.
2. United Nations Population Fund, *State of World Population 2025: The Real Fertility Crisis - the Pursuit of Reproductive Agency in a Changing World*, 1st ed. in *State of World Population Series*. Bloomfield: United Nations Publications, 2025.
3. Демографическая статистика - Бюро национальной статистики Агентства по стратегическому планированию и реформам Республики Казахстан. Accessed: Apr. 22, 2026. [Online]. Available: <https://stat.gov.kz/ru/industries/social-statistics/demography/>
4. E. Beaujouan and C. Berghammer, 'The Gap Between Lifetime Fertility Intentions and Completed Fertility in Europe and the United States: A Cohort Approach', *Popul. Res. Policy Rev.*, vol. 38, no. 4, pp. 507–535, Aug. 2019, doi: 10.1007/s11113-019-09516-3.
5. L. Badolato, 'The fertility desires–intentions gap in the United States', *Popul. Stud.*, pp. 1–19, May 2025, doi: 10.1080/00324728.2025.2501315.
6. 'The Global Fertility Gap', Institute for Family Studies. Accessed: Apr. 22, 2026. [Online]. Available: <https://ifstudies.org/blog/the-global-fertility-gap>

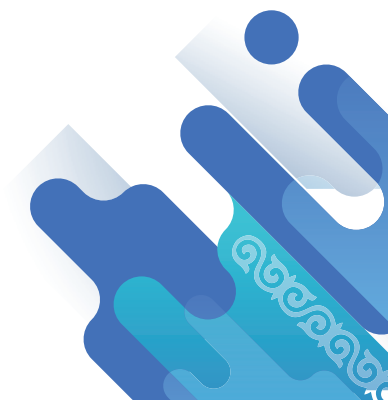

The Kazakhstan Institute for Strategic Studies
under the President of the Republic of Kazakhstan

REPRODUCTIVE STRATEGIES OF THE KAZAKHSTAN'S POPULATION: VALUES AND LIVING CONDITIONS

Analytical Report

Astana, 2026

Recommended for publication by the Academic Council of the Kazakhstan Institute for Strategic Studies
under the President of the Republic of Kazakhstan

Reviewers:

N.O. Baigabylov, PhD, Acting Associate Professor, L.N. Gumilyov Eurasian National University
A.T. Zabirowa, Doctor of Sociological Sciences, Professor, Chief Research Fellow at KazISS under the
President of the Republic of Kazakhstan

Authors:

Gulnaz Kassimova, Zhanar Nakipbayeva, Saltanat Yermakhanova

Reproductive strategies of the Kazakhstan's population: Values and Living Conditions. Analytical Report. – Astana: Kazakhstan Institute for Strategic Studies under the President of the Republic of Kazakhstan, 2026. – 90 p

This analytical report was prepared by the Kazakhstan Institute for Strategic Studies under the President of the Republic of Kazakhstan. The report is based on the results of a representative sociological survey conducted in 2025. The study identifies the structure of reproductive strategies, determines regional specificities (from large-family patterns in the south to small-family patterns in the north), and analyzes the transformation of family values. The findings of the study may serve as a useful source of information for government agencies and the expert community.

© KazISS under the President of the Republic of Kazakhstan, 2026

CONTENTS

FOREWORD	64
DEMOGRAPHIC CHANGE AND THE TRANSFORMATION OF FAMILY STRATEGIES	66
METHODOLOGY	68
STRUCTURE OF REPRODUCTIVE STRATEGIES AMONG THE POPULATION OF KAZAKHSTAN	69
GAP BETWEEN THE DESIRED AND ACTUAL NUMBER OF CHILDREN	71
SOCIO-ECONOMIC BARRIERS TO THE REALIZATION OF REPRODUCTIVE ATTITUDES	72
GENDER DIFFERENCES IN REPRODUCTIVE ATTITUDES	77
REGIONAL SPECIFICITIES OF REPRODUCTIVE ATTITUDES	79
TRANSFORMATION OF VALUE ORIENTATIONS REGARDING FERTILITY	81
LONG-TERM DEMOGRAPHIC TRENDS AND POSSIBLE DEVELOPMENT TRAJECTORIES	82
CONCLUSION	84
REFERENCES	89

FOREWORD

This analytical report was prepared by the Kazakhstan Institute for Strategic Studies under the President of the Republic of Kazakhstan and presented at the Sociology Forum “Social Research in the Digital Age: Trends and Challenges” (Almaty, 2026). The report is devoted to the analysis of reproductive attitudes among the population of Kazakhstan, the factors influencing decisions on childbearing, as well as perceptions of family, parenthood, and the desired number of children.

In contemporary conditions, issues of demographic development extend far beyond the scope of statistical fertility measurement alone. Reproductive behavior is closely linked to social well-being, economic stability, life strategies, value orientations, and perceptions of the future. Decisions regarding childbirth are shaped by a complex combination of factors – ranging from material conditions and housing opportunities to the ability to balance family and professional life, access to social support, and broader transformations in societal values.

The central focus of the report is the study of reproductive attitudes and the factors influencing decisions on childbearing. At a time when demographic development is becoming one of the key determinants of long-term social sustainability, understanding the family strategies of Kazakhstanis acquires particular relevance for both the academic community and the system of public administration.

Although Kazakhstan is not currently experiencing the demographic crisis characteristic of a number of European and East Asian countries, recent years have seen a gradual decline in fertility intensity. While the country continues to maintain relatively favorable demographic dynamics overall, this trend nevertheless requires careful analysis in the context of the country's long-term socio-demographic development. Its persistence, as well as the possibility of further intensification under the influence of socio-economic, cultural, and value transformations, underscores the need for a comprehensive and systematic analysis of reproductive behavior.

Particular attention should be paid to changes in the reproductive attitudes of young people and urban populations. The postponement of first births to later ages, declining orientation toward larger families, the growing importance of professional self-realization, and changing life priorities indicate an ongoing transformation of family strategies among Kazakhstanis. These changes should be examined not only from a demographic perspective but also within a broader social and cultural context.

In this regard, it is important to examine not only actual fertility indicators, but also reproductive intentions, the extent of their realization, and the factors limiting the achievement of the desired number of children. Analyzing the differences between desired and planned family size allows for a deeper understanding of the mechanisms underlying unrealized fertility. It helps identify barriers that prevent individuals from fulfilling their reproductive intentions.

The study's findings are intended to provide a reliable analytical basis for developing effective approaches to supporting families, motherhood, and parenthood in Kazakhstan. The conclusions presented in the report may serve as a useful source of information for government agencies, research institutions, and the expert community working in the fields of demography, family policy, employment, social protection, and youth policy.

The study also seeks to stimulate further academic reflection on the factors shaping population reproduction, the transformation of family strategies, and changing reproductive behavior in Kazakhstan. The authors hope that the materials presented in this report will contribute to the development of professional and public dialogue on the demographic future of the country.

Authors:

- *Gulnaz Kassimova, Chief Expert, Public Opinion Monitoring Department;*
- *Zhanar Nakipbayeva, Chief Expert, Public Opinion Monitoring Department;*
- *Saltanat Yermakhanova, Head of the Public Opinion Monitoring Department.*

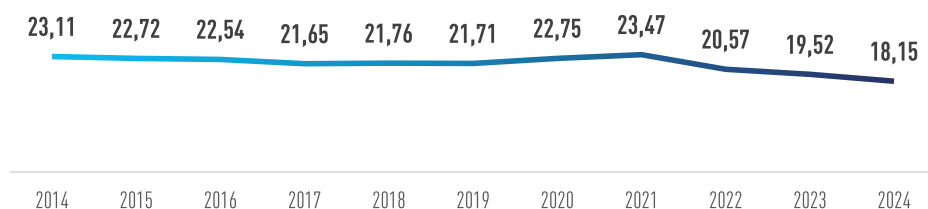
DEMOGRAPHIC CHANGE AND THE TRANSFORMATION OF FAMILY STRATEGIES

Issues of demographic development are becoming one of the key factors in the long-term sustainability of modern societies. Many countries are witnessing structural changes associated with declining fertility, population ageing, changing family models, and the transformation of life strategies among younger generations. At the same time, the gap between the desired and actual number of children is becoming increasingly evident – a phenomenon defined as unrealized fertility, which is characteristic of countries with different levels of development [1].

According to UNFPA data (2025), around 20% of the global reproductive-age population believe they will not achieve their desired number of children, while 39% identify financial constraints as a key barrier [2]. The gap between the desired and actual number of children is a central challenge for contemporary demographic policy: although people continue to value family and children, they face contextual constraints that prevent them from realizing these intentions.

Kazakhstan is currently not among the countries experiencing a demographic crisis; however, statistical data from recent years indicate a gradual decline in fertility intensity. According to the Bureau of National Statistics, over the past decade, the crude birth rate decreased from 23.11 per thousand population in 2014 to 18.15 in 2024 [3]. In other words, over ten years, the indicator declined by approximately five births per thousand population. Certain years were an exception, when a short-term increase in the indicator was observed, particularly during the pandemic period. However, this dynamic was temporary and did not alter the long-term trend.

Figure 1. Crude birth rate (2014–2024) .

Source: Bureau of National Statistics of ASPR RK

To understand these processes, it is important to examine not only actual fertility, but also **the reproductive attitudes of the population** – people's perceptions of the desired number of children, plans for starting a family, and the conditions under which these plans can be realized. Comparing the actual and desired number of children helps to identify the society's unrealized demographic potential and to determine the social barriers preventing the realization of family strategies [4].

The analysis of regional differences is of particular importance. In addition to the nationwide analysis, the study included an examination of **border regions**, where demographic processes have their own specific features. Kazakhstan is characterized by considerable diversity in demographic models, which is associated with the historical, socio-economic, and cultural characteristics of individual regions. In certain parts of the country, differences are observed in the prevalence of large families, household structure, age characteristics of parents, and migration processes.

Understanding these specific features is important not only for assessing the current state of demographic development, but also for forecasting long-term social changes [2]. The reproductive strategies of the population are closely linked to the formation of human capital, labor market dynamics, regional development, and the sustainability of social infrastructure.

In this regard, the Kazakhstan Institute for Strategic Studies under the President of the Republic of Kazakhstan conducted a sociological study aimed at examining reproductive attitudes and the factors influencing decision-making related to childbearing in Kazakhstan.

The purpose of the study is to analyze the reproductive strategies of the population and identify the factors shaping modern models of reproductive behavior.

The main objectives of the study include:

- determining the structure of the population's reproductive attitudes;
- identifying the gap between the desired and actual number of children;
- analyzing the social and economic factors influencing decisions to have children;
- identifying regional specificities of reproductive strategies;
- analyzing the transformation of value attitudes related to family and parenthood.

This report presents the results of the study and is aimed at analyzing the key demographic trends observed in Kazakhstani society.

METHODOLOGY

The empirical basis of the study consists of the results of a representative sociological survey conducted at the request of KazISS from July 11 to August 12, 2025. The sample size comprised **8,000 respondents over the age of 18**, ensuring a high level of statistical reliability and enabling detailed analysis across key socio-demographic characteristics. The study involved residents of all regions of the country – 17 regions and the three cities of republican significance: Astana, Almaty, and Shymkent.

The sample was formed in accordance with the principles of representativeness by the main parameters of the population structure – gender, age, type of settlement, and region of residence. This made it possible to obtain a reliable picture of the population's reproductive attitudes at the national level, as well as to identify the specific features of individual regional and social groups.

The research methodology is based on approaches used in contemporary demographic sociology, according to which decisions to have children are shaped by a combination of factors – economic conditions, the institutional environment, cultural norms, and individual life strategies [1], [5].

Particular attention was paid to analyzing the differences between actual and ideal reproductive attitudes, allowing the identification of a potential gap between demographic expectations of the population and real living conditions. The study included the measurement of key variables corresponding to international standards for analyzing the fertility gap (the gap between the desired and actual number of children) [6]:

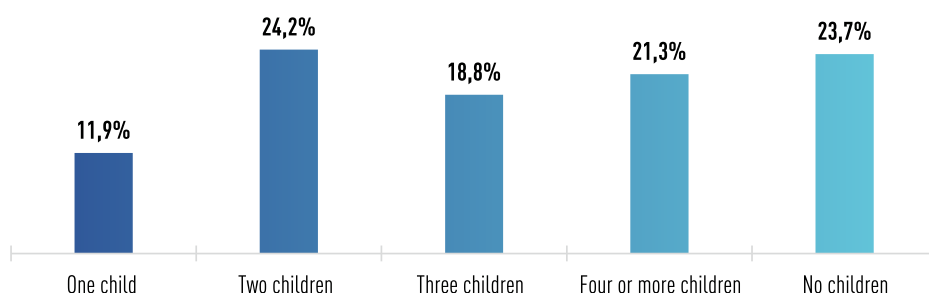
- desired number of children under the most favorable conditions;
- reproductive intentions, namely the planned number of children, taking real-life conditions into account;
- actual fertility, namely the actual number of children.

The results provide insight into reproductive behavior not only as a demographic indicator, but also as a social process reflecting deeper changes in the structure of society, value systems, and life priorities.

STRUCTURE OF REPRODUCTIVE STRATEGIES AMONG THE POPULATION OF KAZAKHSTAN

Kazakhstan's contemporary demographic structure is characterized by multiple models of family behavior, differing in the number of children and reproductive attitudes. The study identifies several key demographic groups that shape the structure of family strategies in the country.

Figure 2. Distribution of responses to the question “How many children do you have?” (% of respondents)

The most widespread group consists of **families with two and three children**. According to the study results, **43.1% of respondents** fall into this category. This group forms the basis of Kazakhstan's contemporary demographic model and largely determines the overall dynamics of population reproduction. As a rule, representatives of this category are aged 30–45, are married, have stable employment, and possess a relatively high level of education.

The second largest group consists of **respondents who were childless** at the time of the survey, accounting for **23.7%**. Most individuals in this category are at the early stages of the life cycle. Around 81% of those without children at the time of the survey were not married, indicating that childlessness is often a temporary condition linked to the absence of a partner for having and raising children. However, among childless respondents, there is a separate group who consciously do not plan to have children, accounting for **11.5%**. Similar data have also been recorded in UNFPA studies, where this is identified as a growing global trend. The transformation of family norms is accompanied by an increase in voluntary childlessness, which is becoming a more socially acceptable choice, although it continues to be accompanied by stigmatization and pressure arising from family expectations. According to UNFPA, the reasons for this decision are complex and include gender inequality in parenting, anxiety about

the future, and the desire to preserve personal well-being and career prospects. At the same time, in the context of prolonged low fertility, new social norms are emerging that normalize having few children or remaining childless [2].

The third significant group consists of **large families**, which account for **21.3%** of respondents. This category has pronounced regional specificities. The highest share of large families is traditionally observed in the southern regions of the country, including Turkistan and Kyzylorda regions, as well as the city of Shymkent. Their social profile is characterized by a high proportion of married respondents and a relatively high level of employment. At the same time, large families are found both among households with low levels of material well-being and among those with high levels of material well-being, which indicates the heterogeneity of socio-demographic characteristics within this category.

Higher fertility among both low-income and well-off families, compared with middle-income families, may intensify social inequality and increase the risk of societal polarization. In these conditions, the role of middle-income families grows as a certain stabilizing force – a social stratum that traditionally ensures balance, stability, and continuity in social development.

A separate group consists of **small families** raising one child. Their share is **11.9%**. Unlike large families, this model is more common in the northern and central regions of the country. Representatives of this group usually have high levels of employment and education. At the same time, their reproductive plans are more often limited to having one or two children.

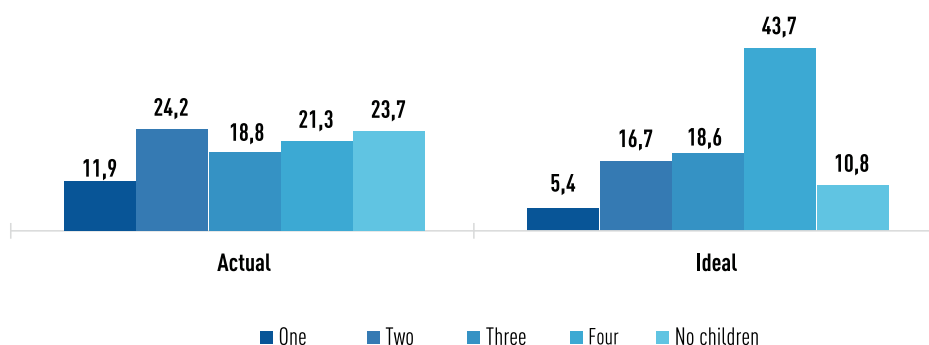
Thus, the structure of reproductive strategies among the population of Kazakhstan is characterized by a combination of several demographic models. On the one hand, a significant share of families with two or three children remains, which corresponds to the model of a medium-sized family. On the other hand, there is a relatively high share of childless and small-family households, as well as a notable segment of the population oriented toward larger families. This pattern indicates a pronounced territorial and socio-demographic imbalance.

GAP BETWEEN THE DESIRED AND ACTUAL NUMBER OF CHILDREN

One of the key findings of the study is the identification of a substantial gap between the actual number of children in families and the population's perceptions of the ideal family model – a phenomenon defined as unrealized fertility.

According to the survey data, more than one-third of respondents (36.1%) are in fact raising one or two children. Specifically, the share of families with one child is about 11.9%, while the share of families with two children is about 24.2% (Figure 3). At the same time, large families account for approximately one-fifth of respondents. Slightly less than one-quarter (23.7%) have no children.

Figure 3. Actual vs. desired number of children (%)

At the same time, respondents' perceptions of the ideal number of children show a different picture. Under the hypothetical absence of constraints, a significant share of the population expresses a willingness to have a larger family. In particular, **43.7% of respondents would like to have four or more children under ideal conditions**, which substantially exceeds the actual share of large families.

This gap is especially pronounced among families that already have many children. Around 75% of respondents with four or more children would like to have the same number of children or more under ideal conditions. Consequently, declining fertility does not always reflect a change in values; rather, it is often the result of constraints that prevent the realization of reproductive intentions.

Comparing Kazakhstan's data with international indicators helps assess the scale of this phenomenon. According to UNFPA data (2025), around 20% of the global reproductive-age population believes

they will not be able to achieve their desired number of children [2]. In Kazakhstan, this figure is substantially higher: if 43.7% would like to have four or more children, but only 21.3% actually have this number, the potentially “unrealized” share amounts to more than 20 percentage points – even without taking into account those who would like to have two or three children but have fewer.

It is important to distinguish between internal desire and actual plans, since the population of Kazakhstan continues to demonstrate high levels of the former, while forming more realistic plans that, nevertheless, are often not implemented due to constraints related to economic conditions, housing opportunities, health status, and the balance between family and professional life.

An additional factor influencing the realization of reproductive plans is the age structure of the population. A significant share of childless respondents belongs to the 18–29 age group, which is characterized by the postponement of family formation and childbirth to a later stage of life. In contemporary conditions, this trend is often associated with pursuing education, professional self-realization, and the desire to ensure economic stability before starting a family [3].

At the same time, the identified gap between the desired and actual number of children reflects the complex interaction between value attitudes and socio-economic conditions. On the one hand, society maintains a positive attitude toward family and parenthood. On the other hand, the realization of reproductive intentions depends on multiple factors that shape the life strategies of modern households.

Understanding this feature is important for analyzing demographic trends, as it allows changes in fertility to be viewed not only as the result of individual decisions, but also as a consequence of broader social processes.

SOCIO-ECONOMIC BARRIERS TO THE REALIZATION OF REPRODUCTIVE ATTITUDES

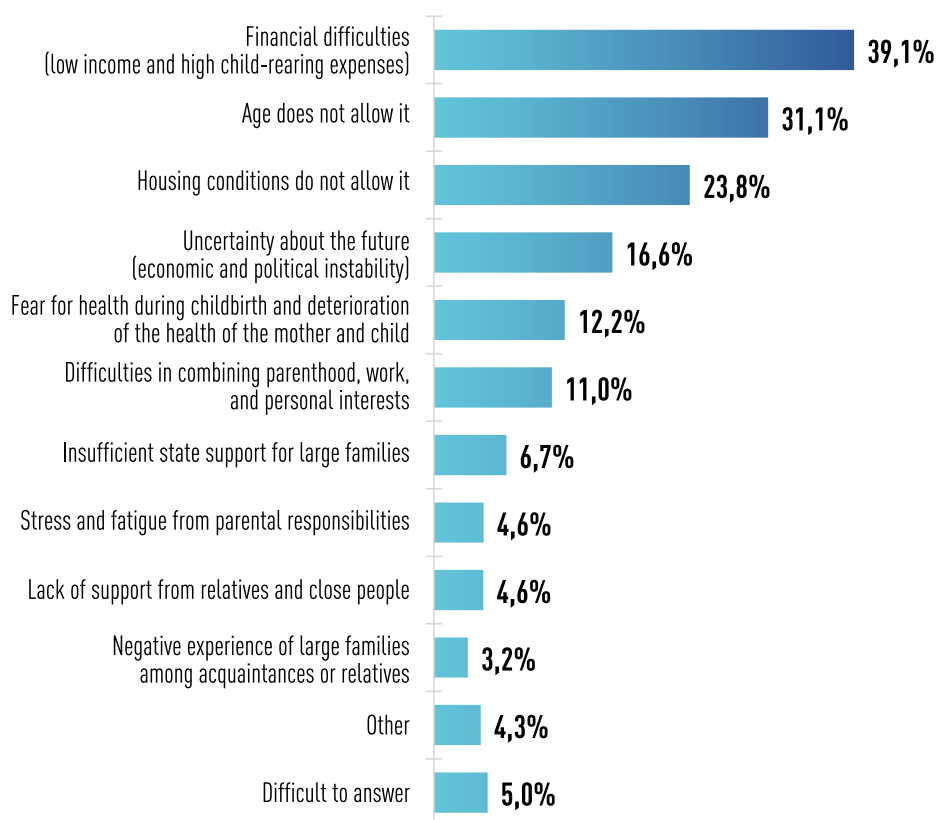
Despite relatively high reproductive attitudes among the population, a significant share of respondents face circumstances that limit the realization of their plans to start or expand a family.

The data analysis shows that decisions regarding childbirth or childlessness in Kazakhstan are shaped by a set of factors that can be systematized at the micro, meso, and macro levels.

Economic barriers – micro level

Respondents identify **financial and housing constraints** as the most significant barriers to having many children. Among survey participants who do not plan to have four or more children or who are postponing childbirth, **39.1%** identify economic constraints as the main barrier. **Housing conditions** are viewed as an obstacle by **23.8% of respondents**.

Figure 4. Distribution of responses to the question “What reasons influence your decision not to plan a large family – four or more children?”

* The total does not equal 100, as respondents could select multiple answers.

Socio-psychological factors (meso level)

Among those who do not plan to have children, **15.7% of respondents** cited **uncertainty about the future and concerns about**

the family's quality of life, while 12.6% associated their doubts with the uncertainty of the socio-economic situation.

Among those who do not plan to have many children, 16.6% pointed to uncertainty about the future, including economic and political instability. Another 11% cited difficulties in combining parenthood, work, and personal interests. Such assessments reflect a widespread desire to ensure a certain level of material and social stability before making the decision to have children.

Medical limitations are also becoming a significant factor. Almost **9% of participants** who do not plan to have children indicate health status as one of the barriers to childbirth. Among those who do not plan to have four or more children, 12.2% cited fear for health during childbirth and the deterioration of the health of the mother and child. This factor includes both reproductive problems and general medical limitations that affect the possibility of family planning. Given the trend toward an increase in reproductive health conditions in many countries, the medical aspect is gradually becoming a more significant element of demographic policy.

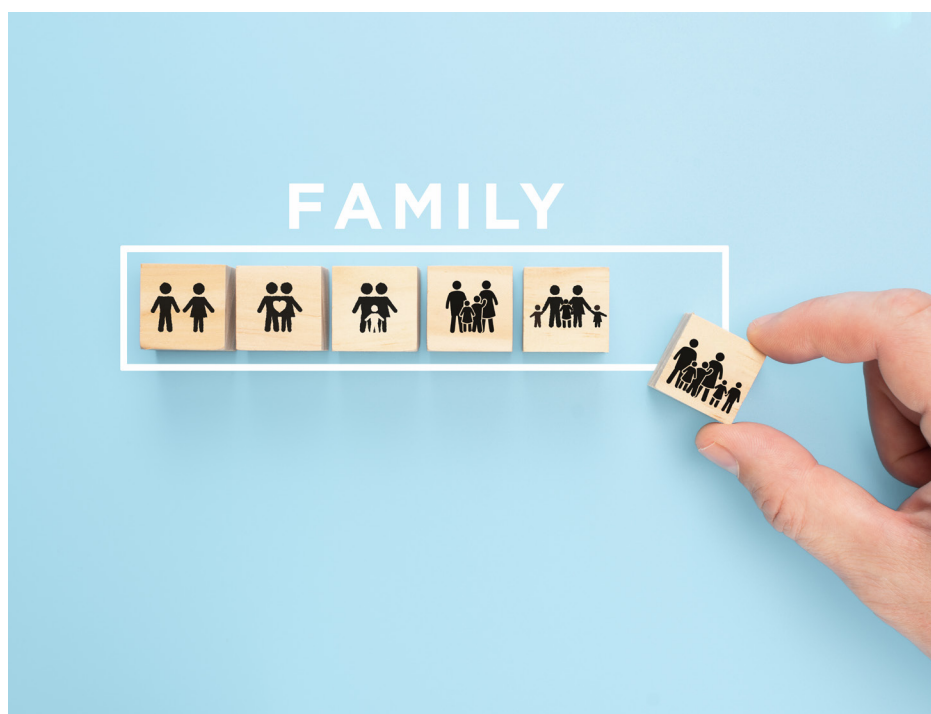
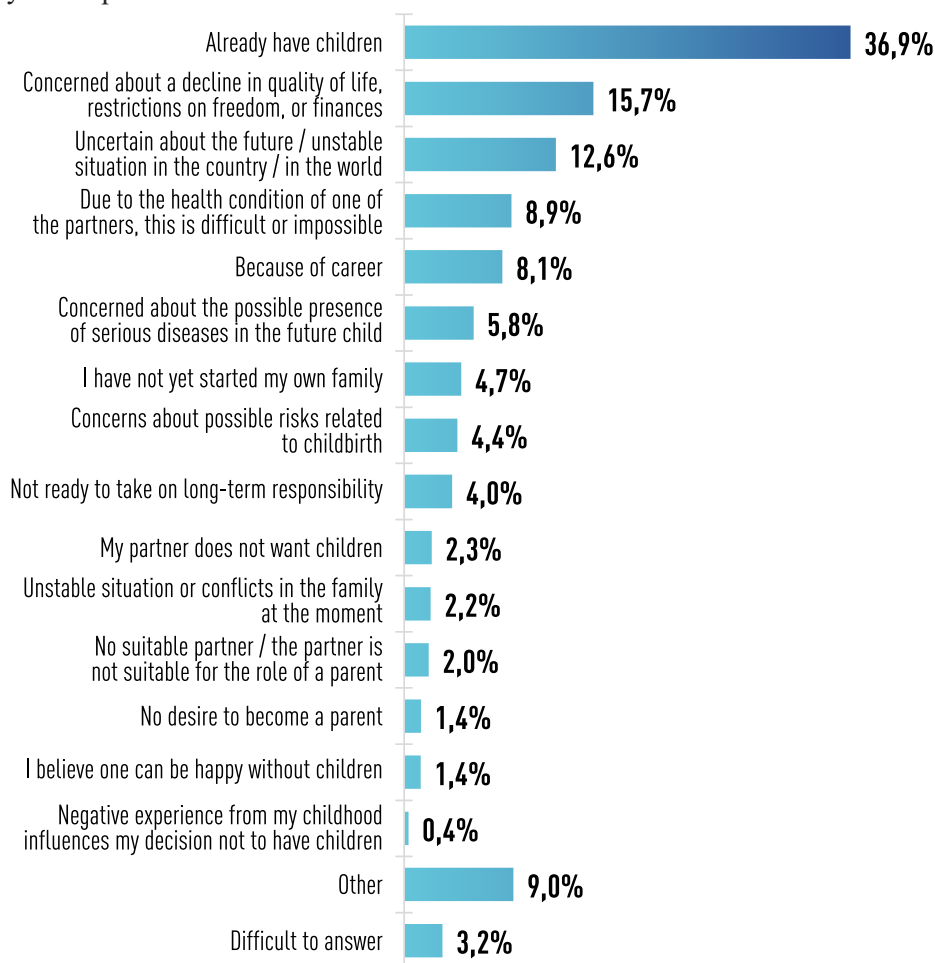

Figure 5. Distribution of responses to the question “For what reasons do you not plan to have children?”

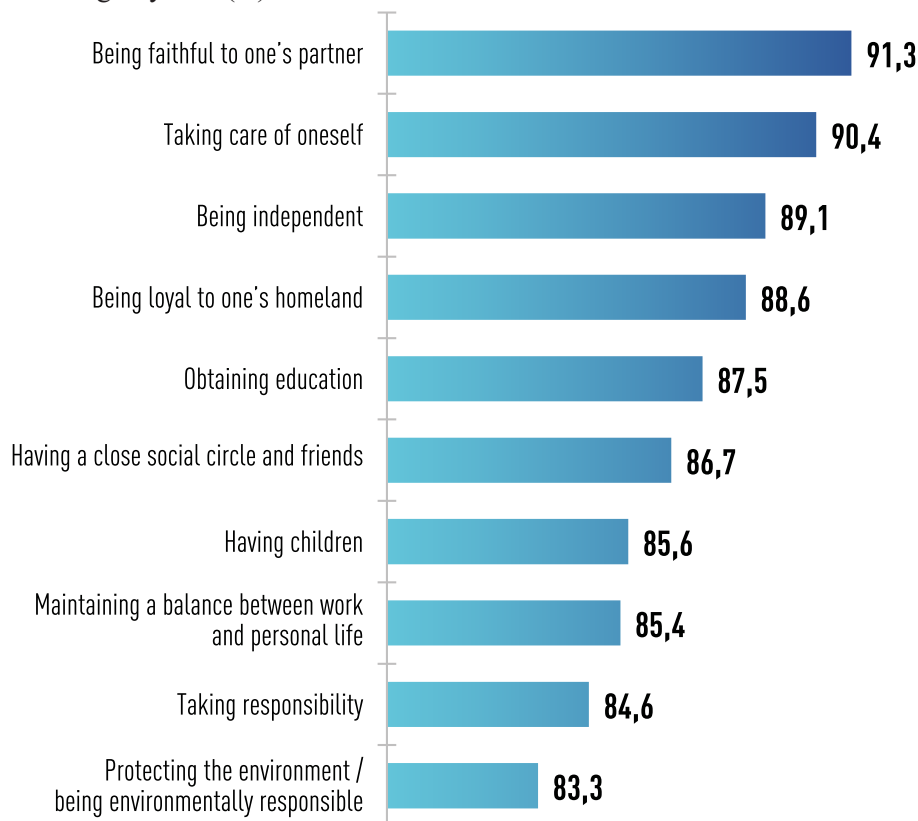
**The total does not equal 100, as respondents could select multiple answers*

Structural transformations (macro level)

Alongside economic and medical factors, **social changes associated with the transformation of life strategies** also have a noticeable impact. Among young respondents aged 18–29, the conflict between career plans and intentions to start a family is more frequently observed. For some young people, the decision to have children is postponed until professional stability and economic independence are achieved. While traditional norms and expectations of mutual support remain important, the value placed on personal choice and self-realization is increasing. In terms of life priorities, having children remains high –

ranked 7th, with 85.5% selecting “very important” – but it is no longer the sole “center” of one’s life strategy. Instead, it is integrated into a broader set of goals, including education, independence, and self-care.

Figure 6. Distribution of responses to the question “How important are the following to you?” (%)

** Only the response option “very important” is presented.*

These trends are especially visible in large cities and among the population with a high level of education. In such groups, having children is more often viewed as an important life stage, but one that requires careful planning and should correspond to a certain level of material and social readiness.

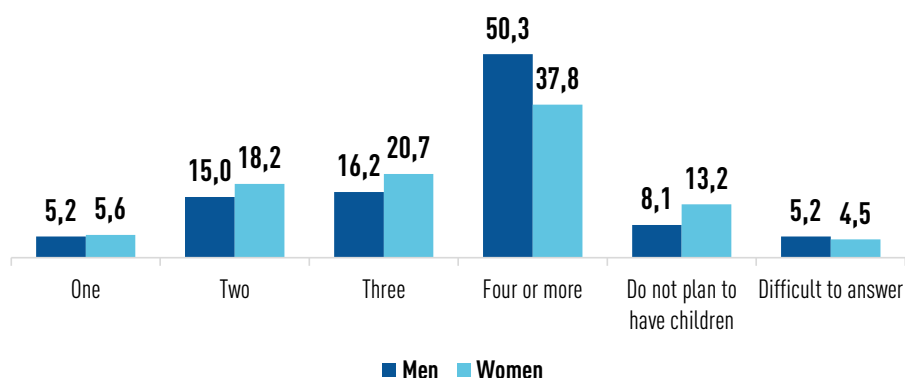
Thus, the reproductive behavior of Kazakhstan’s population is determined not by a single factor, but by a combination of factors. Economic conditions, housing availability, health status, and changing life strategies form a system of constraints that affect the realization of the population’s demographic attitudes.

GENDER DIFFERENCES IN REPRODUCTIVE ATTITUDES

The results of the study show noticeable differences in the reproductive attitudes of men and women. These differences are reflected both in perceptions of the ideal number of children and in assessments of the factors influencing decisions to start or expand a family.

According to the survey data, men are generally more likely to express an orientation toward a larger family. In response to the question *“How many children in total would you like to have under ideal conditions, including those you already have?”*, around **half of men (50.3%)** indicated that, under ideal conditions, they would consider having a large family. Among women, this attitude is somewhat less pronounced – **37.8%** of female respondents view having many children as a desired family model.

Figure 7. Preferences regarding the number of children under ideal conditions: gender differences (%)

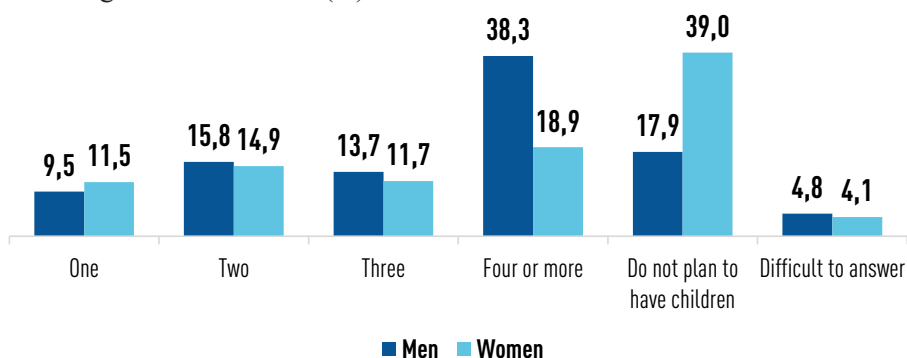
At the same time, women are more often oriented toward a family model with **two or three children**. Almost **39% of women** consider this family format to be optimal. Among men, this model is also common, but is expressed to a lesser extent, around **31%** of male respondents.

Differences are also evident in the assessment of factors influencing reproductive decisions. Women more often note the influence of factors related to quality of life, career opportunities, and health status. Female respondents noticeably more frequently mention concerns about the deterioration of the family's material well-being or difficulties in combining professional activity with raising children.

At the same time, men tend to view the question of the number of children more through the lens of value-based perceptions of family and parenthood. For some men, a large family represents a desired social ideal, whereas women more often assess the practical aspects related to raising children and distributing time and resources within the family.

Respondents were asked the following question: *“Taking into account your real-life circumstances, do you plan to have children in the future or not? If yes, how many children?”* It should be noted that **39% of women do not plan to have children in the future**; however, a significant share of them already have one or more children. This indicates the completion of their reproductive plans rather than a complete rejection of motherhood. Among other female respondents, the reasons for not having children are more often related to concerns about a decline in quality of life, health status, or future instability.

Figure 8. Planned number of children taking real-life conditions into account: gender differences (%)

The results obtained reflect a broader process of transformation in gender roles, which is characteristic of many modern societies. Women's participation in the education system and the labor market, changes in career strategies, and the growing importance of professional self-realization are gradually influencing the structure of family decisions. At the same time, as the study shows, the gender gap in the desired number of children between men and women in Kazakhstan is comparable to the global trends described by UNFPA (2025).

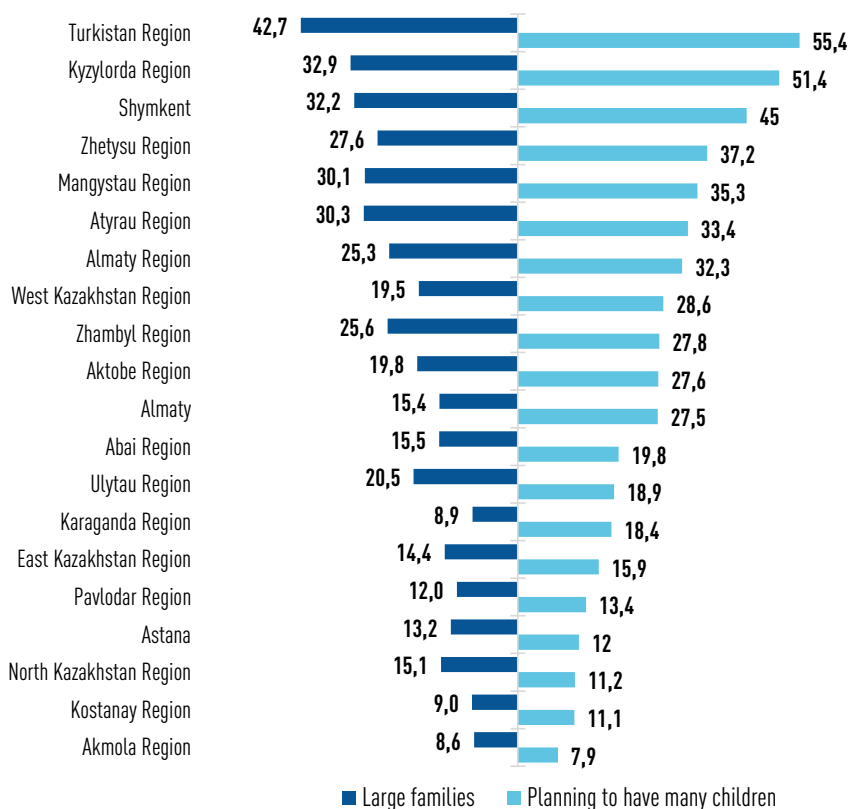
Thus, gender differences in reproductive attitudes reflect not only individual preferences but also the specific features of the distribution of social roles within the family. Taking these differences into account is important for analyzing demographic trends and developing effective approaches to supporting families and parenthood.

REGIONAL SPECIFICITIES OF REPRODUCTIVE ATTITUDES

The analysis of the study results shows that the reproductive attitudes of Kazakhstan's population are characterized by noticeable regional differences shaped by socio-economic conditions, employment structure, the level of urbanization, and the cultural attitudes of individual territories.

Overall, a significant share of families with two or three children remains across the country; however, the prevalence of different models of family behavior varies considerably by region. **Larger families are more common in the southern regions** (such as Turkistan and Kyzylorda, as well as the city of Shymkent), where a traditional orientation toward having more children persists. In these regions, large-family status remains a stable social practice supported by cultural norms and family traditions.

Figure 9. Actual and planned large-family status by region (%)

At the same time, the small-family model is more common in the northern and central regions of the country. In regions such as Akmola, East Kazakhstan, Kostanay, and North Kazakhstan, there is a higher share of families raising one child or oriented toward a limited number of children. These regions are characterized by a higher proportion of urban population, a later age at marriage, and a more pronounced orientation toward professional self-realization.

The study also shows differences between the actual and planned reproductive attitudes of the population across different regions. For example, among childless young people in the northern regions, many plan to have two children in the future. This attitude indicates the prevalence of the medium-sized family model, which is viewed as an optimal balance between family and professional strategies.

In border regions, where demographic processes have unique features, there is a higher proportion of small families and less willingness to have many children. Only about one-tenth of residents consider having a fourth or subsequent child. In most cases, the preferred family model is limited to two children. The reasons for not having many children demonstrate the same structure as the national average. First of all, families stop at the number of children they already have, usually one or two. Socio-psychological barriers also play a significant role: uncertainty about the future, fear of a decline in quality of life, and health problems.

At the same time, even in these regions, a certain demographic potential remains. Among young respondents, the attitude toward starting a family and having children is widespread; however, their reproductive plans are more often associated with the model of a small family.

To summarize, the regional analysis shows that the demographic behavior of Kazakhstan's population is characterized by considerable diversity in family behavior models. The southern regions demonstrate a stronger orientation toward having many children, whereas the northern and central regions more often follow the small-family or medium-sized family model.

TRANSFORMATION OF VALUE ORIENTATIONS REGARDING FERTILITY

Alongside socio-economic factors, changes in value orientations related to family, marriage, and parenthood play an important role in shaping the reproductive attitudes of the population. The study results indicate that family remains highly significant in Kazakhstani society as a core social institution, but the ways it is realized are gradually changing.

According to the survey data, values such as loyalty to one's partner, care for the family, education, and personal development occupy an important place in respondents' system of life priorities. At the same time, having children remains one of the significant components of family life, although it is increasingly viewed as the result of a conscious choice linked to individual life strategies.

One of the characteristic trends of recent years is the spread of the **nuclear family model**, which involves parents and children living separately from the wider circle of relatives. This model is gradually becoming dominant, especially in cities and among the population with a high level of education. Under these conditions, independent planning of family life, including decisions about the number of children, is becoming increasingly important.

At the same time, the significance of **individual life strategies** related to education, career, and personal development is increasing. For some young people, professional self-realization is now an important stage before starting a family and having children, leading to later marriage and delayed childbirth.

An important feature of contemporary family strategies is the increasing diversity of life models. Alongside the traditional family model, which involves early marriage and having many children, other forms of life strategies are becoming more widespread, including later family formation or having a limited number of children. At the same time, such changes do not indicate a rejection of family values, but rather reflect the adaptation of family practices to new socio-economic conditions.

Particular attention should be paid to the growing share of respondents who consciously do not plan to have children. According to the study, around **11.5% of survey participants identify themselves as supporters of childlessness**, with a significant share of this group represented by young people with high levels of education and stable

employment. Nevertheless, most representatives of this category do not rule out the possibility of changing their life plans if family circumstances change. In particular, some childless respondents explain their position by the absence of a family or partner, which indicates the potential variability of reproductive attitudes.

Thus, the transformation of family values in Kazakhstan is seen not as a rejection of family and parenthood, but as a shift in how these are pursued. Family continues to be a central element of life strategy, but decisions about having children are increasingly made in light of economic opportunities, career plans, and individual life priorities.

LONG-TERM DEMOGRAPHIC TRENDS AND POSSIBLE DEVELOPMENT TRAJECTORIES

The findings position the reproductive attitudes of Kazakhstan's population within the broader context of long-term demographic change. Statistical and sociological data suggest that the country's demographic development will be shaped by the interplay of socio-economic conditions, the institutional environment, cultural norms, and people's life strategies.

One of the key features of contemporary demographic dynamics is the gradual decline in fertility intensity while the population's relatively strong orientation toward family and children is maintained. The study shows that many Kazakhstanis view a two- or three-child family as optimal. While this structure ensures the **simple replacement of the population**, it does not drive sustained demographic growth.

At the same time, the results of the study indicate the existence of **unrealized demographic potential**. A significant share of respondents expresses a willingness to have a larger number of children under favorable conditions. This means that the demographic behavior is closely linked to socio-economic factors and the institutional context in which people make family decisions.

Looking ahead, Kazakhstan's demographic development may follow several trajectories.

The **first trajectory** is a continuation of current trends, with the two- or three-child family remaining dominant and fertility stabilizing near replacement level, a pattern seen in many countries that have undergone demographic transition.

The **second trajectory** involves a gradual decline in fertility associated with an increase in the age at marriage, the spread of the small-family model, and an increase in the share of childless households. Similar processes are observed in many countries with high levels of urbanization and economic modernization.

The **third trajectory** is associated with a more complete realization of the population's reproductive attitudes through the reduction of social and economic barriers. In this case, some families would realize their plans to have a larger number of children, which could lead to stabilization or moderate growth in fertility.

At the same time, **regional differentiation** remains an important factor in demographic development. The southern regions of the country continue to demonstrate a stronger orientation toward having many children, whereas in the northern and central regions, the small-family model is more widespread. These differences reflect the diversity of social and economic conditions in which the population's life strategies are formed.

The most favorable scenario would create conditions for citizens to fully realize their reproductive intentions by reducing social and economic barriers. Understanding these processes is crucial for assessing Kazakhstan's social development prospects and for developing effective demographic policy.

CONCLUSION

The study allows for several general conclusions about contemporary reproductive strategies in Kazakhstan and the factors influencing family decisions.

First, the country's demographic structure is characterized by a combination of several models of family behavior. The most widespread remains the model of a family with two or three children, which forms the basis of Kazakhstan's contemporary demographic dynamics. At the same time, a significant share of large families remains, especially in the southern regions of the country, along with a notable group of childless and small-family households.

Second, the results of the study reveal a substantial gap between the desired and actual number of children, which fits into the global pattern of unrealized fertility. Many people aspire to larger families, but socio-economic constraints limit the realization of these intentions, indicating the unrealized demographic potential that could be fulfilled under more favorable conditions.

Third, decisions about having children are influenced by factors such as economic stability, housing conditions, health status, and work-life balance. These factors determine families' ability to realize their reproductive plans.

Fourth, the study shows differences in the reproductive attitudes of men and women. Men more often express an orientation toward a larger family, whereas women take greater account of the practical aspects of raising children and combining family and professional responsibilities. These differences reflect the transformation of gender roles and changes in the structure of family relations.

Fifth, the demographic behavior of the population has pronounced regional specificities. The southern regions of the country are characterized by a stronger orientation toward having many children, whereas in the northern and central regions, the small-family or medium-sized family model is more common. These differences reflect the influence of socio-economic conditions and the cultural traditions of individual regions.

Finally, the study indicates a **gradual transformation of family values and the population's life strategies**. Family and parenthood remain important life priorities, but the ways they are pursued are diversifying and increasingly depend on individual plans and social circumstances.

Overall, the study shows that Kazakhstan's demographic development is shaped by a complex interaction of values, economic factors, and the institutional environment. Grasping these processes is key to assessing long-term societal trends and to developing effective policies to support families and parenthood.

Table

STRUCTURALLY SIGNIFICANT DEMOGRAPHIC GROUPS DETERMINING THE DYNAMICS OF THE SIZE AND COMPOSITION OF THE POPULATION*

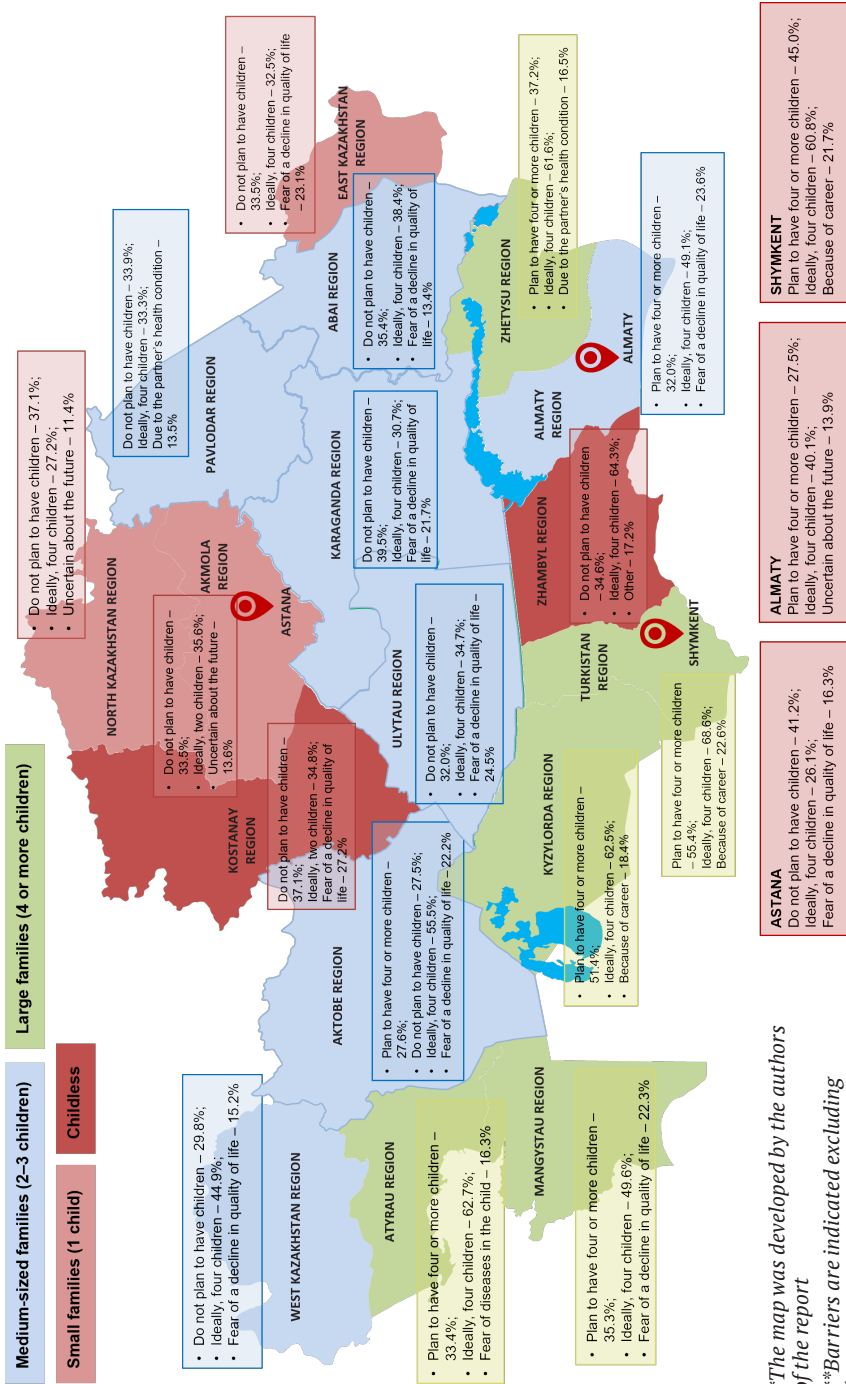
Groups	Regions	Marital status	Age groups	Employment	Education	Material well-being
Medium-sized families 43.1% 2-3 children	Highest share: • Abai Region – 51.6%; • Karaganda Region – 51.5%; • West Kazakhstan Region – 50.7%; • Aktope Region – 50.3%. Lowest share: • Shymkent – 33.5%; • Turkistan Region – 25.6%.	Married: With two children – 76.9%; With three children – 82.8%.	30-45 years: With two children – 39.8%; With three children – 41.3%.	Employed: с двумя детьми – 70,1%; с тремя – 68,4%	Higher education: With two children – 46.3%; With three children – 49.1%.	Above-average level: With two children – 32.7%; With three children – 34.8%.
Childless respondents 23.7%; <i>Temporarily childless</i> (not yet married) – 81.0%; <i>Childfree</i> – 11.5%.	Highest share: • Karaganda Region – 7.7%; • Astana – 7.6%; • North Kazakhstan Region – 7.5%. Lowest share: • Almaty Region – 2.6%; • Turkistan Region – 2.1%; • Abai Region – 2.8%.	Married: 7,2% In a civil partnership: 5,0%	18-29 years: 63,7%	Employed: 69,9%	Secondary technical education: 22,8% Higher education: 50,7%	Above-average level: 29,4% Average level of income: 25,3%
Large families 21.3%	Highest share of childfree respondents: • Turkistan Region – 42.7%; • Kyzylorda Region – 32.9%; • Shymkent – 32.2%. Lowest share: • Akmola Region – 8.6%; • Karaganda Region – 8.9%; • Kostanay Region – 9.0%.	Married: 92,6%	30-45 years: 65,2%	Employed: 75,6%	Higher education: 49,0%	Low level of income: 26,9%; Lower-middle level: 28,1%; High level of income: 25,9%

Groups	Regions	Marital status	Age groups	Employment	Education	Material well-being
Small families 11.9% (1 child)	Highest share: - East Kazakhstan Region – 22.7%; - Akmola Region – 20.0%; - Kostanay Region – 19.8%; - North Kazakhstan Region – 18.7%. Lowest share: - Kyzylorda Region – 5.7%; - Almaty Region – 6.4%; - Turkistan Region – 6.6%.	Married: 69,0%	30-45 years: 55,4%	Employed: 84,7%	Vocational education: 31,1% Higher education: 46,8%	Above-average level: 36,7%
Respondents with a high reproductive orientation 43.7%	Highest share: - Turkistan Region – 67.9%; - Zhambyl Region – 63.6%; - Atyrau Region – 61.9%; - Shymkent – 61.2%. Lowest share: - Akmola Region – 19.8%; - North Kazakhstan Region – 25.4%; - Kostanay Region – 25.4%.	Married: 73,8%	30-45 years: 40,7%	Employed: 70,1%	Higher education: 47,5%	Above-average level: 30,8% High level of income: 24,6%

*According to survey data

Figure 10.

Map of reproductive strategies*

*The map was developed by the authors of the report

**Barriers are indicated excluding "already have children"

REFERENCES

1. S. Yeatman and E. Smith-Greenaway, 'Unrealized fertility in demography', *Demogr. Res.*, vol. 53, pp. 1145–1172, Dec. 2025, doi: 10.4054/DemRes.2025.53.36.
2. United Nations Population Fund, *State of World Population 2025: The Real Fertility Crisis - the Pursuit of Reproductive Agency in a Changing World*, 1st ed. in *State of World Population Series*. Bloomfield: United Nations Publications, 2025.
3. Демографическая статистика - Бюро национальной статистики Агентства по стратегическому планированию и реформам Республики Казахстан. Accessed: Apr. 22, 2026. [Online]. Available: <https://stat.gov.kz/ru/industries/social-statistics/demography/>
4. E. Beaujouan and C. Berghammer, 'The Gap Between Lifetime Fertility Intentions and Completed Fertility in Europe and the United States: A Cohort Approach', *Popul. Res. Policy Rev.*, vol. 38, no. 4, pp. 507–535, Aug. 2019, doi: 10.1007/s11113-019-09516-3.
5. L. Badolato, 'The fertility desires–intentions gap in the United States', *Popul. Stud.*, pp. 1–19, May 2025, doi: 10.1080/00324728.2025.2501315.
6. 'The Global Fertility Gap', Institute for Family Studies. Accessed: Apr. 22, 2026. [Online]. Available: <https://ifstudies.org/blog/the-global-fertility-gap>

**ҚАЗАҚСТАН ХАЛҚЫНЫҢ
РЕПРОДУКТИВТІ СТРАТЕГИЯЛАРЫ:
ҚҰНДЫЛЫҚТАР МЕН ӨМІРЛІК ЖАҒДАЙЛАР**

Аналитикалық баяндама

**РЕПРОДУКТИВНЫЕ СТРАТЕГИИ
НАСЕЛЕНИЯ КАЗАХСТАНА:
ЦЕННОСТИ И ЖИЗНЕННЫЕ УСЛОВИЯ**

Аналитический доклад

**REPRODUCTIVE STRATEGIES
OF THE KAZAKHSTAN'S POPULATION:
VALUES AND LIVING CONDITIONS**

Analytical Report

Дизайн және беттеу: Әсіл М.

Пішімі 165x238

Цифрлық баспа. 6 баспа парақ

Таралымы 100 дана

Қазақстан Республикасының Президенті жанындағы
Қазақстанның стратегиялық зерттеулер институты
010000, Астана, Бейбітшілік көшесі, 4

баспаханасында басылған

